

Գիտություն

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

№ 11

(228)

2010 թ.

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի թերթ

Հրատարակվում է 1993 թ. փետրվարից

ՄԵԾՔԱՐՈՒՄ

(ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՅՈՒՐԻ ՇՈՒՐՈՒՅԱՆԻ 70-ԱՄՅԱԿԸ)

ՀՀ ԳԱԱ նախագահության ընդլայնված նիստը ըստ էության մեծարժան տոնական հանդիսություն էր: Եվ տոնականության, անմիջականության ու ջերմության մեկնարկը տվեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը: Նա հայտարարեց, որ նախագահության նիստը հրավիրված է լավ առիթով, «որովհետև նշում ենք մեր լավ ընկերոջ՝ Յուրի Շուրոույանի ծննդյան 70-ամյակը»:

Մենք բարձր տրամադրությամբ մեր սրտի բարի, ջերմ խոսքը պետք է ուղղենք նրան, որովհետև Յուրի Շուրոույանը լիովին վաստակել և հիրավի արժանի է դրան: Յուրի Շուրոույանը իսկական մտավորական է, բարոյական բարձր արժանիքներով օժտված մարդ, հրաշալի ընկեր:

Որպես մեծատաղանդ գիտնական նա մեծ ավանդ ունի Հայաստանում ինֆորմացիոն կոմպյուտերային գիտական և կրթական ցանցի ստեղծման, զարգացման և եվրոպական ակադեմիական կառույցների հետ միացման գործում: Եվ այն տարիներին, երբ Շուրոույանը աշխատում էր Երևանի հաշվիչ մեքենաների ինստիտուտում և հորհրդային Միությունում առաջին հաշվիչ մեքենաների ստեղծողներից էր, և այն ժամանակ, երբ ղեկավարում էր ինֆորմացիայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտը, Յուրի Շուրոույանը հսկայական ավանդ ունեցավ Հայաստանում ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների զարգացման, ինֆորմացիոն ցանցի ստեղծման գործում:

Ես կարծում եմ, որ այսօրվա մեր ելույթ ունեցողները ըստ արժանվույն կգնահատեն նրա մեծ ավանդը, իսկ ես, ավարտելով խոսքս, մաղթում եմ հորեյարին քաջ առողջություն, երջանկություն, ստեղծագործական նոր նվաճումներ:

Ակադեմիկոս Յուրի Շուրոույանի մեծարժան հանդիսությանը հորեյարին ողջունեցին ՀՀ ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի տնօրեն Վլադիմիր Սահակյանը, Երևանի պետական համալսարանի պրոռեկտոր, ԳԱԱ թղթակից անդամ Գեղամ Գևորգյանը, Երևանի պետական ճարտարագիտական հա-

մալսարանի պրոռեկտոր Ռուբեն Աղասյանը, ագրարային համալսարանի ռեկտոր Արշալույս Թարվերդյանը, հայ-ռուսական սլավոնական համալսարանի կիրառական մաթեմատիկայի և ինֆորմատիկայի ֆակուլտետի ղեկան Վլադիմիր Եղիազարյանը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Արման Քուչուկյանը, ԵՊՀ կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի ղեկան Վահրամ Դումանյանը, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանը, Սինոպսիս ընկերության ներկայացուցիչ Վազգեն Մելիքյանը, կապի միջոցների գիտահետազոտական ինստիտուտի տնօրեն Միլեն Մարկոսյանը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Սամվել Շուրոույանը:

Հանդիսությունն ամփոփեց ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս Նորայր Առաքելյանը:

Բոլոր ելույթ ունեցողները իրենց շնորհավորանքի ջերմ և սրտառու խոսքում արժևորեցին Յուրի Շուրոույանի գիտական մեծ վաստակը, մարդուն, ընկերոջը, նրա բարոյական բարձր արժանիքները: Ողջունյի խոսքերի հանրագումարում մի տեսակ ամբողջացավ Յուրի Շուրոույանի կերպարը՝ ականավոր գիտնական, նորարար, գիտության տաղանդավոր կազմակերպիչ, մանկավարժ, հայրենասեր և հայ, հրաշալի մարդ և ընկեր:

Ակադեմիկոս Յուրի Շուրոույանի 70-ամյակի առթիվ Երևանի պետական համալսարանի, Երևանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի, ագրարային համալսարանի և հայ-ռուսական սլավոնական համալսարանի ռեկտորատների որոշմամբ հորեյարը պարգևատրվեց Ռսկե հուշամեդալներով:

Հորեյարյանական հանդիսության ժամանակ ընթերցվեցին տարբեր երկրների գիտական կենտրոններից և կազմակերպություններից ստացված շնորհավորական հեռագրեր և ուղերձներ: Ընթերցողին ենք ներկայացնում դրանցից մի քանիսը, անշուշտ՝ կրճատումներով:

(Կարդացե՛ք՝ 2-րդ էջում)

Ռոսպոլի նահանգապետ Վասիլի Գոլուբևը պարգևատրվեց ՀՀ ԳԱԱ ոսկե մեդալով

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան ոսկե մեդալով պարգևատրեց Ռոստովի նահանգի նահանգապետ Վասիլի Գոլուբևին՝ ՌԴ-ի Ռոստովի նահանգի և Հայաստանի Հանրապետության միջև գիտության ոլորտում համագործակցության ամրապնդման գործում ունեցած ներդրման համար:

Պարգևատրման հանդիսավոր արարողությունը, ինչպես նաև գիտական համագործակցության հեռանկարային ուղղությամբ ընթացող տեղի ունեցավ ս.թ. նոյեմբերի 10-ին՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահության ընդլայնված նիստում:

«Մենք ուրախ ենք, որ Ռոստովի նահանգի ղեկավարը մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերում գիտական համագործակցության նկատմամբ, և դա հույս է ներշնչում, որ նոր ծրագրերի իրականացման համար լավ հիմքեր են դրվել», - իր ելույթում նշեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը:

Ռոստովի նահանգապետ Վասիլի Գոլուբևը ընդգծեց, որ Ռոստովի նահանգում հայկական համայնքն ունի 230 տարվա պատմություն: Այսօր նահանգում ապրում է 200 հազար հայ, հայոց լեզու է դասավանդվում 7 դպրոցներում: «Պետք է պահպանել մեր համագործակցության դիմանկան, կրթության և գիտության ոլորտում արագացնել ինտեգրացումը», - ասաց Վասիլի Գոլուբևը:

ՀՀ ԳԱԱ-ն և Ռոստովի նահանգի Հարավային գիտական կենտրոնը (Ռոստովի նահանգ) գիտական համագործակցության հիմնադրամի կողմից համագործակցության մեջ ակտիվ ներգրավված են ՀՀ ԳԱԱ ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտը, մեխանիկայի ինստիտուտը, կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնը, ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը:

ՀՀ ԳԱԱ Տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

ՎԱՐԴԳԵՍ ՍՈՒՐԵՆՅԱՆԻ - 150

2010-ին լրանում է հայ մեծանուն նկարիչ Վարդգես Սուրենյանցի 150-ամյակը, և տարին հազեցած է սուրենյանցական գույներով: Հորեյարյանական միջոցառումների շարքում սույն թվականի նոյեմբերի 16-ին ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճում կայացավ գիտաժողով: Ինը գեղուցումներին նախորդեց ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանի բացման խոսքը:

Գիտաժողովի առաջին բանախոս ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող Արթուր Ավագյանն անդրադարձավ Վ.Սուրենյանցի և Սամկո Պետերբուրգի «Мир искусства» գեղարվեստական միավորման առնչություններին՝ գուգահեռներ անցկացնելով հայ նկարչի և «միլիտանտիզմի» ինչպես գեղանկար, այնպես էլ գրաֆիկական երկերի միջև: Հայաստանի ազգային պատկերասրահի գիտաշխատող Վիկտորյա Բադալյանը ներկայացրեց պատկերասրահում պահվող նկարչի գրաֆիկայի ուսումնասիրությունը:

Վ.Սուրենյանցի թողած հարուստ տեսական ժառանգությունը գեղագիտական տեսանկյունից քննեց փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր Յակով Խաչիկյանը:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտաշխատող Գարեգին Քոթանջյանի գեղուցման առաջնքը Սուրենյանցի գեղանկարչական լեզվի զարգացումն էր:

Արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանը խոսեց Սուրենյանցի մի անհայտ կտավի մասին: Համեմատելով նկարչի կոստյումը նկարների մասին մամուլում պահպանված, սակայն Սուրենյանցի կենսագրությունից քիչ քանակությամբ ներկայացրեց նկարչի ճարտարապետության թեմաներով հոգվածները՝ հատկապես բարձր գնահատելով էջմիածնի վերականգնման խնդիրների արժանությունը՝ որպես հայկական ռեստավրացիոն պրակտիկայի առաջին քայլերից:

Վ. Սուրենյանցին նվիրված գրքի հեղինակ, Գևորգ Գևորգյանի (Ձոտտո) թանգարանի տնօրեն Մարտին Միքայելյանը խոսեց Սուրենյանցի՝ տարբեր ուղղությունների, ոճերի մեջ համակրությունների, կողմնորոշումների մասին: Հատկապես ժամանակաշրջանի գեղանկարչների համեմատության շեշտվեց Սուրենյանցի մեծ ճիգն ու թիչքը ակադեմիական ուղղություններից դուրս գալու, ժամանակի արվեստի լեզվի բարձր մակարդակով արտահայտվելու համար:

Հայաստանի ազգային պատկերասրահում և Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում պահվող Սուրենյանցի Քրիստոսին նվիրված վեց ստեղծագործություններին անդրադարձավ Երևանի պետական համալսարանի դասախոս Սաթենիկ Վարդանյանը՝ նշելով, որ սուրենյանցական սրբապատկերները նոր խոսք էին հայ հոգևոր միջավայրում:

Գիտաժողովը եզրափակեց ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի փոխտնօրեն, արվեստագիտության դոկտոր Աննա Ասատրյանը «Երաժշտական անդրադարձները Սուրենյանցի նամակներում» թեմայով գեղուցման մեջ: Բացահայտվեցին նկարչի և ակադեմիկոսի հայ կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Սպենդիարյանի բարեկամական սերտ կապերը, որոնք հանգեցնում էին ստեղծագործական նոր ձեռքբերումների:

Արդյունքների ամփոփման ժամանակ Ա. Աղասյանը կարևորեց գեղուցումների բազմաթիվ անդակությունը ու նորանոր փաստերի վերհանումը: Այսպես, տարբեր տեսանկյուններից անդրադառնալով Սուրենյանցի ստեղծագործողին՝ բանախոսները հիրավի սպառիչ կերպով ներկայացրեցին նկարչի անչափ լեցուն գեղարվեստական ժառանգությունը:

ՄԱՆԵ ՄԻՐՏՉՅԱՆ

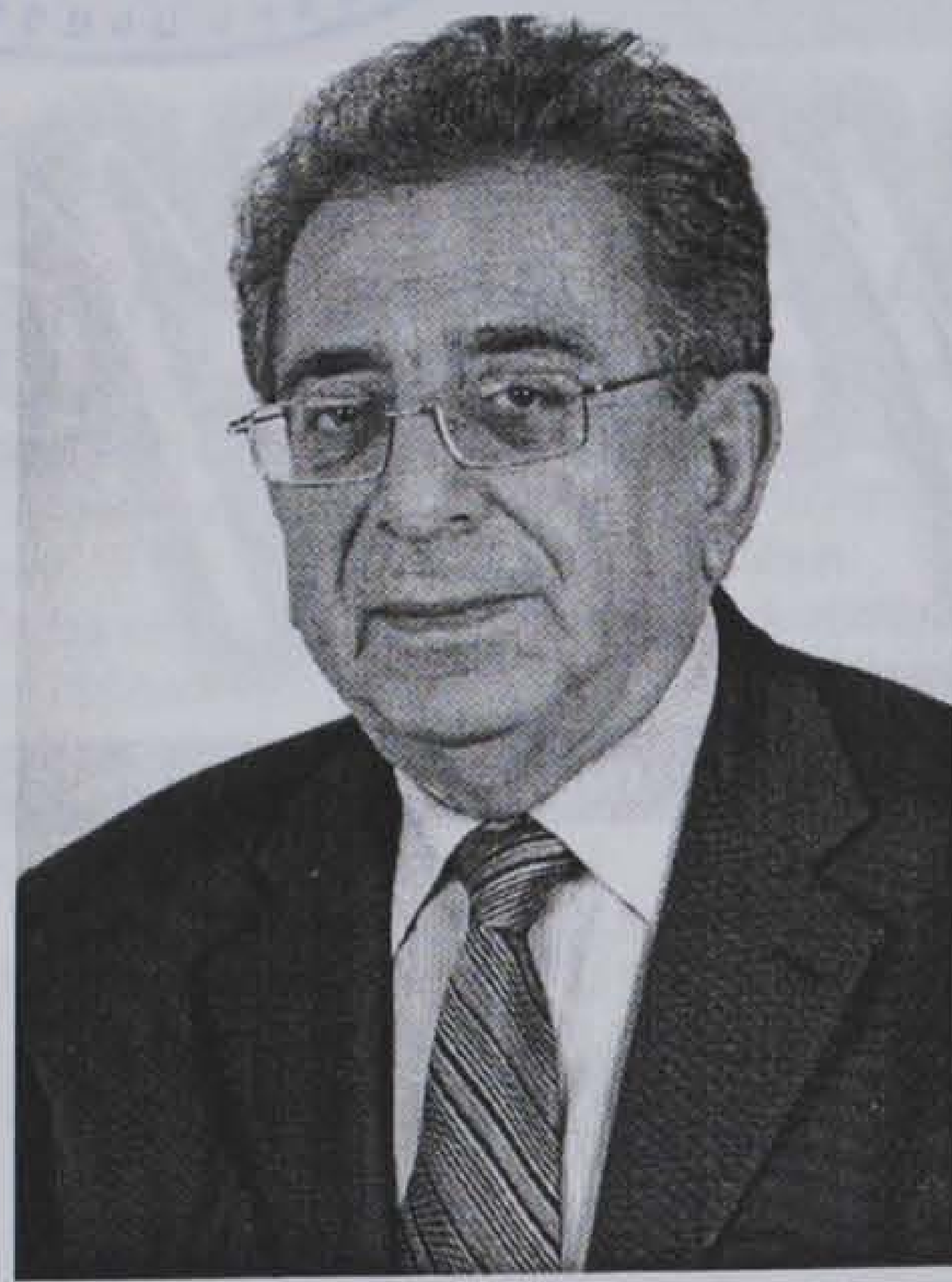
ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի կրտսեր գիտաշխատող

Լրացավ ակաճավոր հայ գիտնական, ինֆորմատիկայի և հաշվողական տեխնիկայի բնագավառի անվանի մասնագետ և կազմակերպիչ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յուրի Յուրյանի ծննդյան 70-ամյակը:

Յուրի Շուրյանը ծնվել է 1940 թվի նոյեմբերի 5-ին Երևանում: Ավարտելով Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտը (1963 թ.) հաշվողական-լուծող գործիքների և սարքավորումների մասնագիտությամբ՝ նա իր ասպիրանտական ուսումնառությանը շարունակել է Կիևում (դեկավար՝ Ա.Ա. Լետիչևսկի, այժմ ակադեմիկոս), ավտոմատների հանրահաշվական տեսությանը նշանավոր դպրոցում, որը ղեկավարում էր ակադեմիկոս Վ.Մ. Գլուշկովը: Այստեղ Յու. Շուրյանը տեսական խորը գիտելիքների հետ միասին ձեռք է բերում դրանք գործնականում կիրառելու անհրա-

դը ԵՄ 1045 և ԵՄ 1046, ՆԱԽԻ բարդ էՀԱ-ների և նրանց վրա հենված հաշվողական համակարգերի ստեղծման գործում: Ղեկավարելով ծրագրավորողների մի մեծ կոլեկտիվ և ծանրաբեռնված լինելով առօրյա գործնական խնդիրներով՝ նա ժամանակ է գտնում շարունակելու իր հետազոտությունները տեսական ինֆորմատիկայի բնագավառում՝ ստեղծելով միկրոծրագրային ալգորիթմների օպտիմիզացման յուրահատուկ (ապացիկային տրոհման) մեթոդ, մշակում նոր մոտեցումներ ավտոմատների տեսության և դիսկրետ վերափոխիչների ալգորիթմական խնդիրների լուծման ուղղությամբ: Այդ տեսական և կիրառական բնույթի հետազոտություններն ամփոփված են Յուրի Շուրյանի դոկտորական թեզում, որի պաշտպանությունը կայացավ 1982 թ. Կիևում:

Յուրի Շուրյանը 1986-2006 թ.թ. ղե-

ԳԱԱ թղթակից անդամ, իսկ 1996 թվին՝ իսկական անդամ (ակադեմիկոս): 1994-2006 թվերին նա ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկամաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարն էր, իսկ 1995 թվից մինչև այժմ՝ ՀՀ ԳԱԱ փոխնախագահ: Այդ պատասխանատու պաշտոններում Յուրի Շուրյանը օգտագործել է իր հարուստ գիտակազմակերպչական փորձը ի նպաստ իրեն վստահված գիտական ուղղությունների զարգացման, ակադեմիկական համակարգի բարեփոխման և արդիականացման, հանրապետությունում կիրառական բնույթի հետազոտությունների խրախուսման և ծավալման, երիտասարդ շնորհալի մասնագետներով ակադեմիկական համակարգի համալրման: Նրա անձնական ղեկավարությամբ պաշտպանվել է շուրջ երկու տասնյակ թեկնածուական թեզ: Հայաստանի կառավարությունը բարձր է գնահատել Յուրի Շուրյանի երկարամյա գիտական և գիտակազմակերպչական գործունեությունը՝ շնորհելով նրան սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց և Պատվո նշան շքանշանները:

70-ամյա հոբելյանը Յուրի Յուրյանը դիմավորում է ֆիզիկական և մտավոր կարողությունների հասունության շրջանում: Ցանկանալով նրան քաջ առողջություն, երկար տարիների բեղմնավոր կյանք և անձնական երջանկություն իր հարազատների և մտերիմների հետ միասին:

Ռ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ն. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ՀԱ ԳԱԱ մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար

ՀԱՅ ԱԿԱՃԱՎՈՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ

Ժեշտ ծիրք և փորձ, որոնք ամփոփվեցին նրա թեկնածուական թեզում (1968 թ.) և օգտակար եղան ՀՀ ԳԱԱ հաշվողական կենտրոնում նրա հետագա աշխատանքում:

1971 թվից Յուրի Շուրյանը աշխատանքի է անցնում Երևանի մաթեմատիկական մեքենաների գիտահետազոտական ինստիտուտում որպես ԷՀԱ-ների նախագծման ավտոմատացման գծով ղեկավար մասնագետ: Նրա ղեկավարությամբ և անձնական մասնակցությամբ ինստիտուտում ստեղծվում են ծրագրային համակարգեր ԷՀԱ-ների միկրոծրագրային կառուցվածքների ավտոմատ սինթեզման համար, որն ավտոմատ նախագծման կարևորագույն բաղադրիչ համակարգ է: Մեծ է նրա ավան-

կավարել է ՀՀ ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտը (սկզբում՝ «ՀՀ ԳԱ հաշվողական կենտրոն» անվանումով): 90-ական թվականների տնտեսական ծանր տարիներին նրան հաջողվեց ոչ միայն պահպանել ինստիտուտի գիտական ներուժը, այլև զարգացնել նոր հեռանկարային կիրառական բնույթի ուղղություններ: Ստեղծվեց Հայաստանի ակադեմիկական համակարգչային ցանցը, մշակվեցին և կատարելագործվեցին ՀՀ ԳԱԱ 30-ից ավելի ինստիտուտներ ընդգրկող ցանցի ծրագրային ապահովման համակարգերը: Մեծ է Յուրի Շուրյանի ավանդը Հայաստանի տեղեկատվական համակարգչային գիտակրթական ցանցի

ստեղծման, զարգացման և եվրոպական ակադեմիկական կառուցվածքների հետ միացման գործում: Նրա ակտիվ մասնակցությամբ Հայաստանում ստեղծվեց հայկական հաշվողական գրիդ-ինֆրակառուցվածքը, և արդեն սկսվել է գիտական հաշվողական տեխնոլոգիաների ներդրումը Հայաստանի տնտեսության մեջ: Նրա ջանքերի շնորհիվ պահպանվեցին և նոր զարգացում ստացան նաև ՀՀ ԳԱԱ միջազգային կապերը ինֆորմատիկայի բնագավառում:

Յուրի Շուրյանի ակտիվ և բազմակողմանի գիտակազմակերպչական գործունեությունը ստացավ իր արժանի գնահատականը: 1990 թվին նա ընտրվեց ՀՀ

Ողջույնի հեռագրեր

Ուկրաինայի գիտությունների ազգային ակադեմիայի Վ. Մ. Գլուշկովի անվան կիբեռնետիկայի ինստիտուտի կոլեկտիվի անունից սրտանց շնորհավորում ենք Ձեզ պանծալի հոբելյանի առթիվ: Ինֆորմացիայի ոլորտում լինելով նշանավոր մասնագետ, Ղուբ Ձեր ողջ կյանքը նվիրել եք սիրելի գիտությանը ծառայելուն և հայրենի երկրում շարունակում եք ակտիվ գիտական և կազմակերպական գործունեությունը:

Ղուբ նշանակալի ավանդ ունեք Հայաստանում տեղեկատվական համակարգչային և գիտական ու կրթական ցանցի ստեղծման այն եվրոպական ակադեմիական կառույցներին ինտեգրելու գործում: Ձեր ակտիվ մասնակցությամբ կարճ ժամանակամիջոցում Հայաստանում ստեղծվեց հաշվողական ազգային գրիդ-ինֆրակառույցը և սկսվեց գիտատար հաշվողական տեխնոլոգիաների ներդրումը Հայաստանի տնտեսության մեջ:

Մենք ուրախանում ենք Ձեր հաջողություններով և հպարտանում նրանով, որ բարեկամ Հայաստանի ակաճավոր գիտնականը ձևավորվել է ինֆորմատիկայի և կիբեռնետիկայի մեր դպրոցում:

Մաղթում ենք հետագա հաջողություններ, երկար և բեղմնավոր ստեղծագործական կյանք:

Ի. Վ. ՍԵՐԳԻԵՆԿՈ

Ուկրաինայի գիտությունների ակադեմիայի Վ. Մ. Գլուշկովի անվան կիբեռնետիկայի ինստիտուտի տնօրեն, Ուկրաինայի ԳԱԱ ակադեմիկոս Ա.Ա. ԼԵՏԻՉԵՎՍԿԻ
Թվային ավտոմատների տեսության բաժնի վարիչ, Ուկրաինայի ԳԱԱ ակադեմիկոս

Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի սիստեմային ծրագրավորման ինստիտուտի կոլեկտիվը սրտանց շնորհավորում է Ձեզ՝ ծննդյան 70-ամյակի կապակցությամբ:

Մենք ճանաչում ենք Ձեզ որպես տաղանդավոր գիտնականի, ինֆորմատիկայի և հաշվողական տեխնիկայի բնագավառի խոշոր մասնագետի:

Ձեր մեծ ներդրումը ԽՍՀՄ-ում հաշվիչ մեքենաների և համակարգերի ստեղծման գործում բարձր է գնահատվել գիտական և արտադրական հանրությունների կողմից:

Գիտնականի Ձեր կոչումը, նորը տեսնելու Ձեր կարողությունը, տեսական խորը մշակումը գործնական կարևորագույն խնդիրների հետ արդյունավետ մեկտեղելու հմտությունը հնարավորություն են ընձեռում Ձեզ հաջողությամբ իրականացնել առաջնային գիտական հետազոտություններ և ազգային խոշորագույն նախագծեր:

Ղուբ ինֆորմատիկայի և հաշվողական տեխնիկայի ժամանակակից խնդիրների իրականացման ճանաչված առաջամարտիկն եք և ղեկավարը:

Ձեր եռանդուն հոգածությունը և Ձեր ստեղծագործ մասնակցությունը անգնահատելի ներդրում են մեր երկրների գիտական արդյունավետ համագործակցության ոլորտում:

Ղուբ Ձեզ դրսևորեցիք որպես հիմնալի կազմակերպիչ՝ Հայաստանում գիտական և կրթական տեղեկատվական համակարգչային ցանցի ստեղծման և զարգացման գործում:

Ամբողջ հոգով, թանկագին Յուրի Յուրյան, ցանկանում ենք Ձեզ քաջ առողջություն, ստեղծագործական մեծ հաջողություններ և անձնական երջանկություն:

Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի սիստեմային ծրագրավորման ինստիտուտի կոլեկտիվի անունից՝
Ռ.Գ.Ա. ակադեմիկոս Վ. Պ. ԻՎԱՆՆԻԿՈՎ

Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի հաշվողական կենտրոնի կոլեկտիվը շնորհավորում է Ձեզ նշանակալի տարեթվի՝ ծննդյան 70-ամյակի առթիվ:

Մեծ ճանաչում և համբավ են ստացել Ձեր գիտական աշխատանքները ավտոմատների մաթեմատիկական տեսության, ԷՀԱ-ների նախագծման ոլորտում, ինչպես նաև հաշվողական բարձր արտադրողականության համակարգերի ստեղծման և ներդրման գործում:

Ձեր ղեկավարությամբ լուծված են բազմաթիվ կիրառական խնդիրներ, որոնք կապված են ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների զարգացման և դրանց ներդրմանը այնպիսի բնագավառներում, ինչպիսիք են երկրաբանությունը, կենսաբանությունը, կրիտիկական ինֆրաստրուկտուրաների կազմակերպումն ու անվտանգությունը:

Լինելով ակաճավոր գիտնական և մի շարք գիտական ուղղությունների հեղինակ, Ղուբ միշտ մեծ ջանք ու ուշադրություն եք նվիրել մանկավարժական, հասարակական և գիտակազմակերպչական գործունեությանը:

Ձեր հոբելյանի օրը, թանկագին Յուրի Յուրյան, մաղթում ենք Ձեզ ամուր առողջություն, երջանկություն, բարեկեցություն, ստեղծագործական նոր հաջողություններ և սիրանքներ:

Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի հաստատության Ռ.Գ.Ա. Ա. Ա. Դորոգինիցիայի անվան հաշվողական կենտրոնի տնօրենի տեղակալ Յու. Ի. ԺՈՒԻՐԱՎԼՅՈՎ
Ռ.Գ.Ա. ակադեմիկոս

Հուշարձան փառապանծ պորավարին

Նորությունը այն մասին, որ արևմտահայ ազգային-ազատագրական պայքարի ռաիվիրա, մեծանուն զորավար Անդրանիկ Օզանյանի հուշարձանը տեղադրվելու է Սոչի քաղաքի Լազարևսկայա շրջանում, մեծ արձագանք է գրել թուրքական լրատվամիջոցներում:

Ինչպես պարզվում է, Թուրքիայում անհանգստացած են այն փաստով, որ բարեկամ Ռուսաստանում պետք է կանգնեցվի հայ զորավարի հուշարձանը, մարդու, որը անհաշիվ փորձանքներ է բերել թուրքերի գլխին: Թուրքական զորքեր բոլոր լրատվամիջոցները անդրադարձել են այս թեմային, հիշեցնելով, որ զորավար Անդրանիկը Առաջին համաշխարհային տարիներին ոչնչացրել է հազարավոր թուրքերի:

Ինչպես հաղորդել է NEWS.am-ը, զորավար Անդրանիկի հուշարձանը պետք է տեղադրվի Մեծ Սոչիի Լազարևսկայա շրջանում: Հուշարձանի տեղադրման գաղափարի հեղինակը Լազարևսկայա շրջանի հայ համայնքի մտահղացումն է, որոնց մեծամասնությունը սերունդն է մարդկանց, որոնք եղեռնի տարիներին փրկվել են գեներալ Անդանիկի քաղաքի զինվորների կողմից:

Հուշարձանի հեղինակը Հայաստանի ժողովրդական նկարիչ, քանդակագործ Մարատ Մինասյանն է: Հուշարձանն ունենալու է 4 մետր բարձրություն և կշռելու է մի քանի տոննա:

ՀՀ ԳԱՍ ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

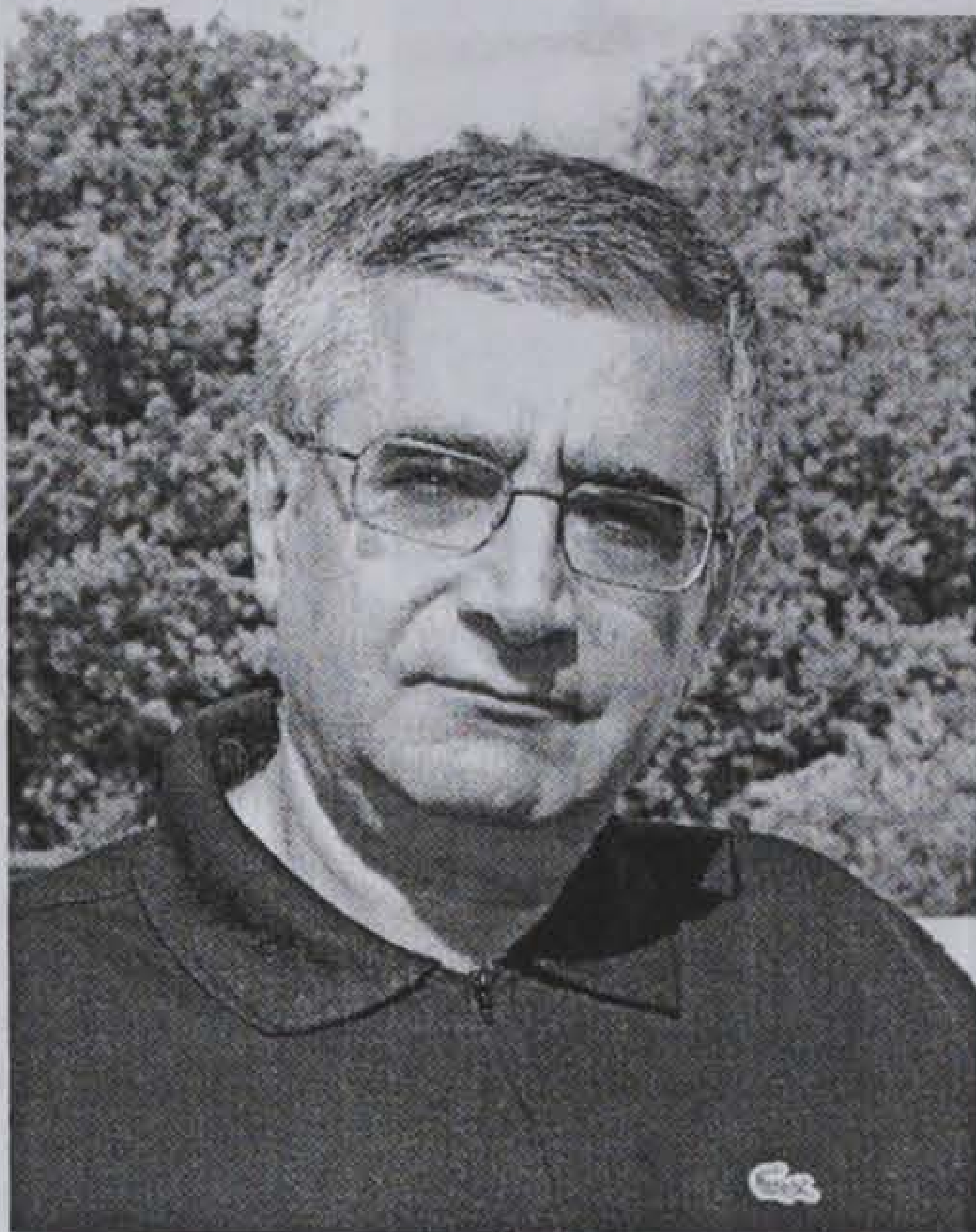
Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱՍ սփյուռքի բաժինը

Վեհարի Սաքանյան

ՀՀ ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ, պրոֆեսոր Վեհարի Սաքանյանը ծնվել է 1950 թ. հոկտեմբերի 28-ին Հայաստանի Հանրապետության Ստեփանավան քաղաքում: Հայրը լրագրող էր, «Փարոս» թերթի գլխավոր խմբագիրը, իսկ մայրը՝ բուժաշխատող: Վ. Սաքանյանը դպրոցում ուսանելու տարիներին մասնակցել է ֆիզիկայի և մաթեմատիկայի օլիմպիադաներին: Դպրոցը ուկրաինական մեդալով ավարտելուց հետո մեկնել է Մոսկվա՝ ուսումը շարունակելու: Այդ ժամանակ Վ. Սաքանյանի հայրը՝ Արտավազը Սաքանյանը ուսանում էր Մոսկվայի բարձրագույն կուսակցական դպրոցի լրագրության (ժուռնալիստիկա) բաժնում: Հակում ունենալով ֆիզիկա և մաթեմատիկա առարկաների նկատմամբ Վ. Սաքանյանը սկզբում ընդունվել է Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան համալսարանի մաթեմատիկայի ֆակուլտետ: Սակայն մոր մեծ ցանկությունն էր, որ իր երեք երեխաներն էլ ընտրեն բժշկի մասնագիտությունը: Այդ պատճառով էլ նույն տարում Վ. Սաքանյանը ընդունվում է նաև Մոսկվայի II բժշկական ինստիտուտի բուժական ֆակուլտետ:

Ուսանելու տարիներին ակտիվ մասնակցել է ինստիտուտի ուսանողական գիտական ընկերության առօրյային և դարձել 1972 և 1974 թթ. կազմակերպված գիտաժողովների մրցանակակիր՝ հատկապես մեծ հետաքրքրություն ցուցաբերելով գենետիկա և մանրէաբանություն առարկաների նկատմամբ: Դա էր պատճառը, որ ինստիտուտը ավարտելուց անմիջապես հետո նա ընդունվել է Մոսկվայի արդյունաբերական մանրէների գենետիկայի և սելեկցիայի ինստիտուտի ասպիրանտուրա (մոլեկուլային գենետիկայի լաբորատորիա)՝ ուսանելով մեծ գիտնական Սոս Ալիխանյանի մոտ, որն, ի դեպ, այդ ինստիտուտի տնօրենն էր: Թեկնածուական թեզի պաշտպանությունից հետո Վ. Սաքանյանը մեկնել է Ռուսաստանի UNESCO-ի միջազգային կենսաբանական կենտրոնում մասնագիտական որակավորման բարձրացման նպատակով:

1982 թ. ամիսաթղթերի գիտահետազոտական տեխնոլոգիական ինստիտուտի տնօրեն Էդուարդ Հակոբյանի խնդրանքով և Սոս Ալիխանյանի առաջարկությամբ Վեհարի Սաքանյանը եկել է Երևան և կենսատեխնոլոգիայի գիտահետազոտական ինստիտուտում հիմնել գենային ին-

բերական մանրէների գենետիկայի և սելեկցիայի ինստիտուտում Վ. Սաքանյանը պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն: Ներկայումս Վ. Սաքանյանը զբաղվում է սպիտակուցների և հակամարմինների փոքրագույն մոլեկուլների ուսումնասիրության չիպային տեխնոլոգիայի մշակմամբ, որը հնարավորություն է տալիս ստեղծելու մոր հակաբազիլային գործոններ (կաթնագեղձի քաղցկեղ): Այս մշակումները բավական խոստումնալից են՝ կլինիկական փորձարկումների անցնելու համար:

Քույրերը՝ Արմինե և Կարինե Սաքանյանները, մասնագիտությամբ բժշկներ են: Նրանց երեխաները ընտրել են պապիկի՝ լրագրողի մասնագիտությունը: Կինը՝ Պողոնյան Սաքանյան Իրինան զբաղվում է խեցեգործությամբ: Որդին՝ Արտակ Սաքանյանը, զբաղվում է նկարչությամբ և ունեցել է մի շարք ցուցահանդեսներ: Կինը և որդին Ֆրանսիայում բացել են զեղալվերստի սրահ, որտեղ ցուցադրում են խեցեգործական աշխատանքներ և նկարներ, որոնցում արտացոլված է հայկական մշակույթը: Աղջիկը՝ Աննա Սաքանյանը, ունի ֆիզիկամաթեմատիկական հակումներ և այժմ սովորում է Փարիզի միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտի տնտեսագիտական բաժնում:

Ֆրանսիա մեկնելուց հետո Վ. Սաքանյանը մինչ այժմ համագործակցում է ՀՀ տարբեր ինստիտուտների, հատկապես իրեն հարազատ՝ կենսատեխնոլոգիա ԳՀ ինստիտուտի գիտնականների և գիտական խմբերի հետ:

Ժեներիայի լաբորատորիա: Հիմնելով այդ լաբորատորիան, իր իսկ պատրաստած կադրերի հետ միասին Վ. Սաքանյանը առաջինը՝ նախկին ԽՍՀՄ-ում ծեռնամուխ եղավ ստանալու մի շարք ամիսաթղթերի և ֆերմենտների բարձրակարգ շտամ-արտադրիչներ, որոնք մինչ այժմ էլ մրցունակ են միջազգային շուկայում:

Մոսկվայում 1987 թ. արդյունա-

Սկսած 1995 թ. պրոֆ. Վ. Սաքանյանը սեմինարներ և դասախոսություններ է անցկացրել կենսատեխնոլոգիա ԳՀ ինստիտուտում, ԵՊՀ-ում և ԳԱՍ կենսաքիմիայի ինստիտուտում, որտեղ ներկայացրել է կենսատեխնոլոգիայի ժամանակակից նվաճումները: Ֆրանսիայում գտնվելու ժամանակ էլ Վ. Սաքանյանի ղեկավարությամբ հայ երիտասարդներից 5-ը պաշտպանել են թեկնածուական թեզեր: Պրոֆ. Վ. Սաքանյանի աջակցությամբ Նանտի համալսարանի կենսատեխնոլոգիայի լաբորատորիայում վերապատրաստվել են Հայաստանի մի շարք գիտաշխատողներ և ասպիրանտներ:

Պրոֆ. Վ. Սաքանյանի նախաձեռնությամբ 2000 թ. կատարվել է համատեղ աշխատանք կենսատեխնոլոգիա ԳՀ ինստիտուտի, Նանտի համալսարանի կենսատեխնոլոգիայի լաբորատորիայի և Ajinomoto Co. LTD-ի միջև, որի արդյունքում ծեռք է բերվել համատեղ արտոնագիր: Միաժամանակ այդ աշխատանքը ֆինանսավորվել է Ajinomoto Co. LTD-ի կողմից, որը ֆինանսական աջակցություն էր կենսատեխնոլոգիա ԳՀ ինստիտուտի և աշխատակիցների համար:

Հայաստանում պրոֆեսոր Վ. Սաքանյանի ղեկավարած խմբի կողմից ստացվել է բարձրակարգ շտամ-արտադրիչ, որի հիման վրա կազմակերպվել է լիզին ամինաթթվի բավականին արդյունավետ արտադրություն: Ներկայումս նա օգնում է կենսատեխնոլոգիայի ԳՀ ինստիտուտի աշխատակիցներին կորիներֆորմ մանրէների հիման վրա գենային ինժեներիայի եղանակներով ստանալ ամինաթթուների մոր շտամ-արտադրիչներ, որոնք կարող են օգտագործվել արտադրության մեջ:

Պրոֆ. Վեհարի Սաքանյանը աջակցել է և շարունակում է իր օգնությունը կենսատեխնոլոգիա ԳՀ ինստիտուտի շատ աշխատակիցների՝ նրանց տրամադրելով գենախմբերային աշխատանքների համար անհրաժեշտ քանակաբաժնի միջոցներ:

Այսօր էլ նա ակտիվորեն համագործակցում է Հայաստանի առողջապահական համակարգի արդիականացման և մոր տեխնոլոգիաների ներդրման ոլորտում:

ՀՀ ԳԱՍ բարձր գնահատելով Վեհարի Սաքանյանի գիտական վաստակը, ինչպես նաև Հայաստանի հետ սերտ համագործակցությունը, 2008թ. նրան ընտրեց ՀՀ ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ:

Օրերս լրացավ մշամավոր կենսատեխնոլոգ, Նանտի համալսարանի պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ Վեհարի Սաքանյանի 60-ամյակը, որի առթիվ ջերմորեն և սրտանց շնորհավորում ենք նրան, ցանկանում քաջ առողջություն, երջանկություն և մորամոր հաջողություններ գիտական գործունեության ասպարեզում:

Իտալացի լեռնագնացը փաստում է Նոյյան փառալանի գոյությունը

Իտալացի լեռնագնացը, ով արդեն մի քանի տարի հանրությանը ներկայանում է որպես Ազատ Վարդանյան անվամբ, Արարատ լեռան գագաթին շուրջ քսան տարվա ուսումնասիրությունների արդյունքում Նոյյան տապանի գոյությունը հավաստող բազմաթիվ մասունքներ է հայտնաբերել: Թուրքական հետապնդումներից խուսափելու և պեղումները Արարատի գագաթին շարունակելու համար նա լրատվամիջոցներում չի հրապարակում իր իսկական անուն-ազգանունը: Իտալացի լեռնագնացը այժմ Հայաստանում է ճարտարապետության ազգային թանգարան-ինստիտուտի և Մշակույթի հայկական ֆոնդի հրավերով:

«Չնայած առաջին անգամ են Հայաստանում, բայց իմ սիրտը վաղուց ձեր երկրում է: Ես Արարատի փեշին են «ծերացել»: Արարատ լեռը, Նոյյան տապանի մնացորդները ուսումնասիրելու հնարավորություն ունենալու համար ստիպված եմ եղել հազար ու մի ձևերով խաբել թուրքերին»,- «Արմենպրեսի» թղթակցի հետ զրույցում ասաց նա:

Թուրքիայի տարածքում իր գործունեության իրական նպատակները թաքցնելու համար իտալացին ոչխարի հոտ է զնել և Արարատի փեշերին մի քուրդ ընտանիքի հետ զբաղվում է ոչխարաբուծությամբ: Շուրջ քսան տարի առաջ հենց քրդերն են նրան օգնել հասկանալու, թե 20-րդ դարի սկզբին ինչ է կատարվել Արարատի փեշերին: Հայկական արմատներ ունեցող մի քուրդ երիտասարդ պատմել է նրան, թե ինչու են ամեն քայլափոխի մարդկային ոսկորներ ու ավերակներ հանդիպում իրենց: Եվ իտալացի լեռնագնացը, ով սկզբում մեկ նպատակ ուներ միայն Արարատ լեռը մագլցել ու աստվածաշնչյան Նոյյան տապանի հետքերով գնալ, սկսել է ուսումնասիրել նաև հայոց ջարդերի պատմությունը: Սեփական ուսումնասիրությունների վրա հիմնվելով՝ նա այսօր պնդում է, որ եղեռնի օրերին մոտ 200 հազար հայ է սպանվել Արարատի փեշերին: «Թուրքերը հաճախ հող են բերում, լցնում այդ ոսկորների վրա, բայց ո-

րոշ ժամանակ անց դրանք մորից գետնի երես են դուրս գալիս: Իսկ թուրքերը ամեն անգամ չեն կարող հասնել այդ բարձունքներին, քանի որ վախ ունեն քրդերից»,- ասում է Ազատ Վարդանյանը:

Լեռնագնացը Արարատի գագաթին փայտի կտոր է հայտնաբերել 4500 մետր բարձրության վրա: Նրա խոսքով՝ առաջին անգամ է առհասարակ նման բարձրության վրա փայտ հայտնաբերվում, դրա վրա կան կուպրի հետքեր: Ա. Վարդանյանը քարտեզագրել է Արարատի փեշերին եղած հայկական գյուղերի ավերակները և այն վայրը, որտեղ, ըստ իր ապացույցների, հանգրվանել էր Նոյյան տապանը: Իր գտածոները իտալացի լեռնագնացը տեղափոխելու է Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզու Միսիթարյան միաբանություն, որտեղ ստեղծվել են համապատասխան պայմաններ դրանք անվնաս պահելու համար: Այնուհետև հայկական մշակույթին և Նոյյան տապանին նվիրված ցուցահանդեսներ են կազմակերպվելու նախ իտալական քաղաքներում, ապա Եվրոպայում:

Մարսի վրա 20 տարի հեպո մարդիկ կապրեն

20 տարի հետո Մարսի վրա կհայտնվեն երկրացիների առաջին գաղութները: Այդպես են կարծում Էյմսի անվան հետազոտական կենտրոնի (ԱՄՆ) գիտնականները: NASA-ի հովանու ներքո նրանք մշակում են «Հարյուրամյա տիեզերանավ» նախագիծը: Ծրագրվում է Մարսի վրա կամավոր աստղագնացների առաջին խումբը իջեցնել արդեն 2030-ին: Այդ մասին հաղորդում է Առաջինթեթ պրես գործակալությունը:

«Այդ նախագնացները ոչ միայն կբնակեցնեն մոլորակը, այլև կսկսեն փոխակերպել այն: Գլխավոր խնդիրն է Մարսի մթնոլորտում կուտակել մարդկանց կյանքի համար անհրաժեշտ գազեր: Դրանք կարելի է կուտակել ցածրավայրերում և կիրճերում, որտեղ կբնակվեն առաջին մարսեցիները: Աստիճանաբար մոլորակի վրա ի հայտ կգան երկրայինը հիշեցնող մթնոլորտ և կլիմա», պատմում է նախագծի հեղինակ, պրոֆեսոր Հովարդ Մակքերդին:

Գիտնականները պետք է լուծեն ինչպես տեխնիկական, այնպես էլ ֆինանսական բարդ խնդիրներ:

«Մարսի բնակիչները պետք է սինթեզեն թթվածին և էլեկտրականություն, ստանան սննդամթերք: Նրանք այլևս չեն վերադառնա երկիր: Դա թույլ կտա զգալիորեն կրճատել ծախսերը», պարզաբանում է Մակքերդին:

Առաքելության նվազագույն արժեքը 10 մլրդ դոլար է: ԱՄՆ իշխանությունները հետազոտություններին հատկացնում են գումարի միայն փոքր մասնաբաժիններ: Ուստի գիտնականները կդիմեն նաև մասնավոր ներդրողներին:

Լրացավ կենդանաբանության ինստիտուտի առաջին տնօրեն, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ակադեմիկոս միջատաբան Մարգարիտա Երվանդի Տեր-Մինասյանի ծննդյան 100-ամյակը:

Մ.Ե.Տեր-Մինասյանը ծնվել է 1910 թվականին Լայպցիգում, որտեղ կրթություն էր ստանում հայրը՝ նշանավոր բանասեր, պատմաբան, բառարանագիր Երվանդ Տեր-Մինասյանը:

1926թ. ընդունվել է 1930-ին ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի բնագիտական

ինստիտուտի հայաստանյան բաժանմունքում (Արմֆան): Այստեղ լիովին դրսևորվում են Տեր-Մինասյանի կազմակերպչական մեծ ունակությունները: Աշխատանքային գործունեությունը սկսելով գիտաբարտուղարի, ապա կենդանաբանության բաժանմունքի վարիչի պաշտոններում՝ 1943թ.՝ Հայաստանում ԳԱ հիմնադրումից հետո, նա նշանակվում է նորաստեղծ կենդանաբանության ինստիտուտի տնօրեն: Այդ պաշտոնում նա աշխատել է մինչև կենդանաբանության և բույսերի պաշտպանության ինստիտուտ-

Անխոնջ գիտնականը և մեծ ուսուցիչը

Մարգարիտա Տեր-Մինասյանի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ

Ֆակուլտետը: Ապա ուսումը շարունակել է ԽՍՀՄ ԳԱ կենդանաբանության ինստիտուտի (Լենինգրադ) ասպիրանտուրայում: 1935թ. թեկնածուական ատենախոսության պաշտպանությունից հետո նա վերոհիշյալ ինստիտուտում աշխատելու առաջարկ է ստանում և 3 տարի աշխատում է Ա.Պ.Սեմյոնով-Տյան-Շանսկու դեկավարած լաբորատորիայում:

1938թ. Տեր-Մինասյանը և նրա ամուսինը վաղամեռիկ տաղանդավոր միջատաբան Անդրեյ Ռիխտերը, իրավիճակում են Երևան և աշխատանքի ընդունվում ԽՍՀՄ ԳԱ կենսաբանության

մերի միավորումը (1949թ.)՝ միաժամանակ դասավանդելով ԵՊՀ կենսաբանական ֆակուլտետում:

Հայաստանում աշխատելու տարիներին Մ.Ե.Տեր-Մինասյանը իբրև կոլեկտիվի իսկական հոգածու առաջնորդ, ինստիտուտում ներգրավել է բազմաթիվ շնորհալի երիտասարդների (Յ.Ա.Ավետյան, Գ.Դ.Ավագյան, Ն.Ն.Արամյան, Մ.Ա.Տեր-Գրիգորյան, Կ.Ս.Հախումյան և այլք), որոնք հետագայում մեծ ներդրում ունեցան Հայաստանում կենդանաբանության զարգացման ոլորտում:

1944թ. Տեր-Մինասյանը պաշտպանում է դոկտորական ա-

տենախոսություն «ԽՍՀՄ և հարակից երկրների խողովակաղոր բզեզների ֆաունան» թեմայով: Այս հիմնարար աշխատությունը հետագայում առանձին հատորով տպագրվել է «ԽՍՀՄ ֆաունան» շարքում: 1949թ. նրան շնորհվում է պրոֆեսորի գիտական կոչում:

1950թ. Մ.Ե.Տեր-Մինասյանը կրկին աշխատանքի է անցնում ԽՍՀՄ ԳԱ կենդանաբանության ինստիտուտում՝ սկզբում գիտաբարտուղարի, ապա՝ մինչև թոշակի անցնելը, միջատների կարգաբանության լաբորատորիայի ավագ գիտաշխատողի պաշտոններում: Իր արգասավոր կյանքի մեծ

մասը նա նվիրաբերել է միջատաբանությանը, բզեզաբանությանը (կոլեոպտերոլոգիա): Գիտությանն անմնացորդ նվիրումի արդյունքն են նրա ավելի քան 170 աշխատությունները, որոնք հայտնի են ողջ աշխարհում և տեսական ու գործնական մեծ նշանակություն ունեն: Չորս արժեքավոր մենագրություններ (որոնք թարգմանաբար տպագրվել են Անգլիայում և ԱՄՆ-ում) նվիրված են երկարակնճիթ, ընդակեր, ցողունակեր, կլեոնային բզեզների ընտանիքների կարգաբանությանը, կենսաբանությանը, աշխարհագրական տարածվածությանը և տնտեսական նշանակությանը: Հեղինակի կողմից նկարագրվել են ավելի քան 150 նոր բզեզների տեսակներ:

Չափազանց ընդարձակ և բազմակողմանի է եղել նրա մասնակցությունը գիտա-կազմակերպչական և հասարակական աշխատանքներին: Երկար տարիներ հանդիսացել է համամիութենական միջատաբանական ընկերության նախագահության և խորհրդի անդամ, ԽՍՀՄ ԳԱ կենդանաբանության ինստիտուտում գործող մասնագիտական խորհրդի անդամ, բեղմնավոր աշխատանք է ծավալել «ԽՍՀՄ ֆաունայի» և «ԽՍՀՄ ֆաունայի որոշիչների» «Միջատաբանական հանդես» ամսագրի խմբագրական խորհուրդներում: Բազմիցս զեկուցումներով հանդես է եկել միջազգային գիտաժողովներում:

Կառավարությունը բարձր է գնահատել Տեր-Մինասյանի գիտամանկավարժական, հասարա-

կական և կազմակերպչական գործունեությունը՝ պարգևատրելով բազմաթիվ մեդալներով ու շքանշաններով:

Մինչև 80-ական թվականների կեսերը նա հաճախակի էր այցելում Հայաստան, մասնակցում գիտարշավներին, իր հարուստ փորձն ու գիտելիքները փոխանցում երիտասարդներին: Իսկ խոնավ ու ցուրտ Պետերբուրգում նրա հետ շփվող յուրաքանչյուր ոք զգում էր նախնայաց բնօրրանի նկատմամբ տածած իսկական հայաստանցու մեծ սերը:

Բազմափաստակ գիտնականը իր մահկանացուն կնքեց 1995թ. ապրիլի 9-ին:

Այսօր Մ.Տեր-Մինասյանի և Ա.Ռիխտերի գործի արժանի շարունակողն է նրանց ավագ դուստրը՝ Ռ.Գ.Ա. կենդանաբանության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Վերա Ռիխտերը:

Անխոնջ գիտնականը և մեծ ուսուցիչը՝ որպես գիտության իմաստուն սերմնացան, տարիների կուտակած իր փորձն ու իմաստությունը լիաբուր բաշխել է աշխարհի տարբեր երկրներում աշխատող իր աշակերտներին: Նրա գործի երախտապարտ շարունակողները հիշում են, որ դաստիարակվել են իրենց ուսուցչի անմեղական օրինակով՝ լինել բարի, անաչառ, շիտակ, ազնիվ, լավատես, տոկուն...

Ռուզան ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ԳԱ կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի ԳԿ ավագ գիտաշխատող

Մեծարգո պարոն պրոֆեսոր.

Ահա արդեն հինգերորդ տարին է, ինչ գիտական շրջանակներում խոսվում է Ձեր կողմից ստեղծված այսպես կոչված «Թթուների և հիմքերի ընդհանրացված տեսության» մասին: Չնայած այն բազմիցս քննարկվել է ոչ միայն Հայաստանի, այլ արտասահմանյան մի քանի մասնագիտական լսարաններում և ստացել իրեն արժանի բացասական գնահատական, դուք ոչ գիտական մամուլում հանդես եք գալիս տարբեր գիտական պաշտոնյաների հասցեյին միանգամայն անհիմն մեղադրանքներով՝ լավ գիտակցելով հանդերձ, որ նրանց ոչ մի մեղք չունեն ձեր «տեսության» սնանկության մեջ: Հատկապես այս հանգամանքով է պայմանավորված սույն նամակի հրապարակումը:

Դուք շատ լավ տեղյակ եք, որ մոլեկուլում էլեկտրոնային խտության բաշխվածության որոշման Ձեր կողմից առաջարկվող մոտեցումը, որն այդ «տեսության» ատաղձն է, շատ մոտ է իմ դիպլոմային աշխատանքի թեմային, որը ես կատարել եմ Մոսկվայում դեռևս 1976-77 ուսումնական տարում: Այն ժամանակին զեկուցվել է Մոսկվայի մի քանի ինստիտուտներում, այդ թվում ԽՍՀՄ ԳԱ օրգանական քիմիայի և էլեմենտօրգանական քիմիայի ինստիտուտներում և արժանացել խրախուսանքի (դա կարող են հաստատել նույն դեկավարի մոտ դիպլոմային աշխատանք կատարող, ներկայումս ՀՀ ԳԴԱ նախագահ Ս.Հարությունյանը և, նրա բնորոշմամբ, անվանի քիմիկոս Ս. Ներսիսյանը, որոնք Դուք շատ լավ գիտեք): Սակայն հետագայում այդ խնդիրը դադարեց ինձ հետաքրքրել, քանի որ գիտակցում էի դրա անհեռանկար լինելը: Այնպես որ Ձեր «տեսության» հիմքը հանդիսացող Պոլինգի կողմից առաջ քաշված էլեկտրաբացասականության գաղափարին ես ծանոթ եմ ոչ միայն քիմիայի դպրոցական դասագրքերից: Դուք դա էլ շատ լավ գիտեք:

Իմ նամակի հիմնական շարժառիթը սակայն այդ «տեսության» քննադատությունը չէ (այնտեղ քննադատելու բան էլ չկա, դրա մասին մենք խոսել ենք մեր առանձնագրույցներում): Բանը նրանումն է, որ նոր ուսումնական տարվա հենց առաջին օրերին իմ ուսանողները, կարդալով ոչ գիտական Ձեր բազմաթիվ հոդվածները (որոնց նպատակը թերթերում տպագրված նյութերին դեռևս հավատացող որոշ ընթերցողների մո-

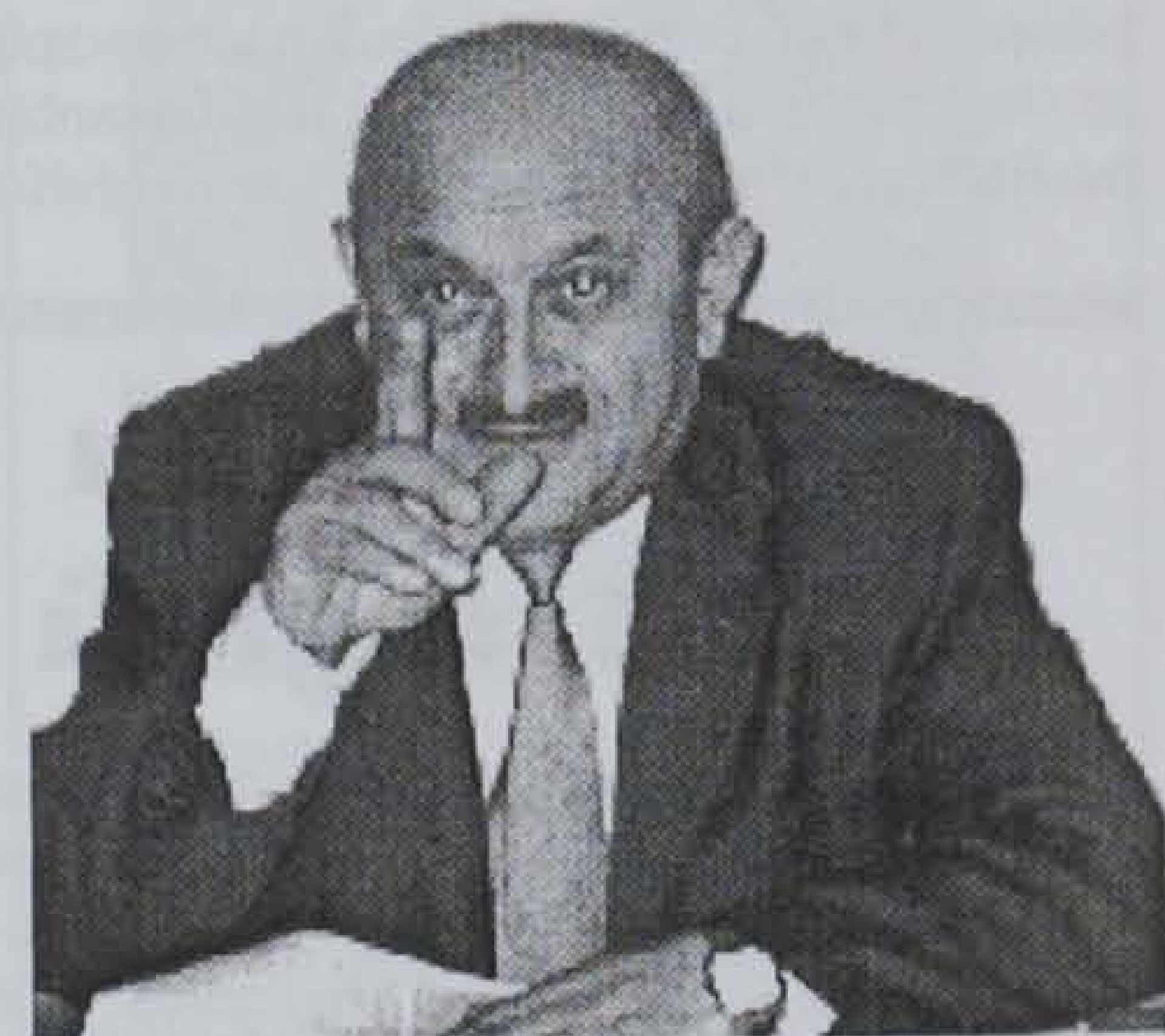
լորության մեջ գցելն է), այնպիսի մեծ հետաքրքրություն են ցուցաբերել Ձեր «տեսության» նկատմամբ, որը կարելի է համեմատել ֆուտբոլային խաղերը գուշակող հայտնի ութոտունկի նկատմամբ հետաքրքրության հետ: Քանի որ իմ կողմից դասավանդվող առարկաները հիմնականում վերաբերում են մոլեկուլի կառուցվածքին, ապա ստիպված եմ լինում պատասխանելու այդ «տեսությանը» վերաբերող նրանց հարցերին, ծախսելով դասի համար նախատեսված ժամանակի մի մասը, որից, սակայն տուժում է ուսումնական գործընթացը: Այնպես որ նամակս պայմանավորված է նաև մասնագիտական անհրաժեշտությամբ:

Հարգելի Ալեքսանդր Համբարձումի, Ինչպես Դուք եք պնդում, Ձեր մշակած տեսությունը «նոր, աննախադեպ հնարավորություններ է բացում քիմիայի և հատկապես օրգանական քիմիայի զարգացման համար, սակայն չի ընդունվում քիմիկոսների կողմից, քանի որ ակադեմիական որոշ չինովիկներ և որոշ «իքի բիր» գիտնականներ դրա դեմ կազմակերպված արշավ են ծավալել»: Ես բախտ եմ ունեցել մի քանի անգամ մասնակցելու այդ «տեսությանը» նվիրված քննարկումներին: Ի հիսաբափություն ինձ, դրանք երբեք ըստ էության չեն եղել, իսկ հաճախ էլ վեր են ածվել ամոքալի լեզվակռիվների, որոնք ուղեկցվել են անձնական վիրավորանքներով: Հիրավի, վեճի մեջ է ծնվում ճշմարտությունը: Սակայն «վիճաբանության» այն ձևաչափը, որը Դուք եք ընտրել, չի կարող բացահայտել որևէ ճշմարտություն: Խոսքս ոչ գիտական մամուլում Ձեր ունեցած բազմաթիվ ելույթների մասին է, որոնք անառողջ մթնոլորտ են ստեղծում նախ և առաջ քիմիկոսների շուրջը:

Իմ նամակի նպատակը ոչ թե Ձեզ ուսուցանելն է («век живи, век учи!») ասացվածքի երկրորդ մասը Ձեզ չի վերաբերում, այլ բերելու այն փաստարկները, որոնք թույլ են տալիս պնդելու, որ այդ «տեսությունը» լավագույն դեպքում կարող է հավակնել լինելու «մոլեկուլում էլեկտրոնային բաշխվածության գնահատման մի հերթական մոտավոր եղանակ», այն էլ միայն շատ լուրջ և ե-

կան վերանայումներից (ոչ թե շտկումներից) հետո: Ձեր կողմից առաջարկվող եղանակը իր պարզունակությամբ թվում է թե ներկայումս լայնորեն տարածված եղանակների նկատմամբ որոշակի առավելություններ ունի, սակայն իր պարզամտության հետևանքով այն ի վիճակի չէ փոխարինելու քիմիկոսների կողմից ընդունված և ներկայումս բավական մեծ հաջողությամբ օգտագործվող այլ մոտավոր եղանակներին (իսկապես, ամեն համարեղ բան շատ պարզ է, սակայն ամեն պարզ բան համեմատել չէ): Դրա հիմնական պատճառն այն է, որ Ձեր առաջարկած մոտեցումը հիմնված է լավագույն դեպքում ատոմի կառուցվածքի Ռեզերֆորդի պարզագույն մոդելի վրա, որն ինչպես հայտնի է յուրաքանչյուր դպրոցականի, իրեն սպառել է դեռևս իր ստեղծողների աշխատանքայինց դուրս գալուց անիջապես հետո, թեև այն կարողացել է մեծ հաջողությամբ բացատրել տարրերի պարբերական օրենքը:

Ձեր մոտեցման մեջ հաշվի չեն առնվում ոչ միայն էլեկտրոնային խտության բաշխվածության վրա միջմոլեկուլային փոխազդեցությունների ունեցած ազդեցությունը, այլև տվյալ մոլեկուլում իրար հետ «անմիջապես չմիացած» ատոմների միջև փոխազդեցությունները: Ել չենք խոսում այն մասին, թե ինչքանով կարող է կիրառելի լինել Ձեր մոտեցումը ոչ մոլեկուլային կառուցվածքով նյութերի հատկությունների նկարագրման համար: Սակայն Ձեր մոտեցման հիմնական թերությունը թերևս կայանում է նրանում, որ այնտեղ օգտագործվող բոլոր սկզբունքային հասկացությունները (կապի իոնական բնույթի միավոր, ատոմի ակցեպտորային ուժ, առումի էլեկտրադոնորային ուժ և այլն) հնարովի են և զուրկ ֆիզիկական իմաստից: Այդ է պատճառը, որ մոլեկուլի Ձեր առաջարկած մոդելով չեն կարող բացատրվել նրանց բազմաթիվ, այդ թվում կառուցվածքային, սպեկտրալ-չափական, օպտիկական և այլ հատկությունները: Ընդամենը, եթե Ձեր մոտեցումն, ինչպես Դուք եք պնդում, այնուամենայնիվ հեշտությամբ լուծում է նյութերի ռեակցիոնունակության վերաբերյալ բազմա-

թիվ հարցեր, ապա իհարկե, այն ապրելու իրավունք ունի: Սակայն ապրելու ոչ թե որպես «կուռ, համապարփակ տեսություն», ինչպես Դուք եք այն անվանում, այլ միայն ու միայն որպես խիստ մոտավոր և որևէ քննադատության չդիմացող մի մոտեցում, որը, կներք, ավելի շատ գիտական գրեացություն է հիշեցնում: Որպեսզի ասածներս ներկայադանոց չհնչեն, համապատասխան մեկնաբանություններով ներկայացնում եմ Ձեր գրքում տեղ գտած մի շարք անհեթեթ և զվարճալի այնպիսի արտահայտություններից երկուսը, որոնք կսազեն միայն որոշ էքսցենտրիկ քաղաքական գործիչներին, այլ ոչ թե Ձեր նման պրոֆեսիոնալին:

Դուք գրում եք, «Ինչպես և այլ մոտեցումները, քվանտային քիմիան եղել և շարունակում է մնալ զուտ որպես քիմիայի դասական պատկերացումների «ծանրաշեն ծառա» (тормозная ельканка): Որպես ճշգրիտ գիտություն, քիմիան չի կարող հավերժ գտնվել իր էության նկարագրման այդքան կասկածելի մեթոդներից կախվածության մեջ: Վաղ թե ուշ մոլորման գաղտնիքը կբացահայտվի, և նա նույնպես կզգա ատոմների և մոլեկուլների վարքի կանխատեսման ընդհանրացված պատկերացումների իրական ուժը»:

Միևնույն պրոֆեսոր, Զվանտային քիմիան ատոմների և մոլեկուլների նկարագրման հերթական մոտե-

Վան-Վասպուրականին նվիրված միջազգային գիտաժողով

Հայոց առաջին մայրաքաղաքի՝ Վանի մասին առաջին հիշատակության 2865-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովը անցկացվեց Երևանում։ Այն կազմակերպել էին «Վասպուրական» հայրենակցական միությունը, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը, մասնակցությամբ ԳԱԱ պատմության և արևելագիտության ինստիտուտների։

Հոկտեմբերի 7-ին «Մոսկվայի տուն» մշակութաօրոճարարական կենտրոնում կայացավ գիտաժողովի հանդիսավոր բացումը։ Ուղջույնի խոսքով հանդես եկան Երևանի քաղաքապետ Գ. Բեգլարյանը, ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն Ա. Մելքոնյանը, «Վասպուրական» հայրենակցական միության նախագահ Գ. Բաղդասարյանը։

Առաջին օրվա ընթացքում կարդացված զեկուցումներից էին. «Սարգոնի 714 թ. արշավանքի երթուղու մի քանի մանրամասներ» (ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Բ. Հարությունյան), «Նորահայտ սեպագիր արձանագրություն Դմեթրիոսի» (պատմ. գիտ. դոկտոր Ա. Փիլիպոսյան), «Վանը հետուրարտական դարաշրջանում» (պատմ. գիտ. թեկնածու Դ. Հակոբյան), «Վասպուրականի գրչության կենտրոնները» (պատմ. գիտ. թեկնածու Արփենիկ Ղազարյան), «Արևի քաղաքը» (ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, պատմ. գիտ. թեկնածու Սիմոն Հմայակյան)։

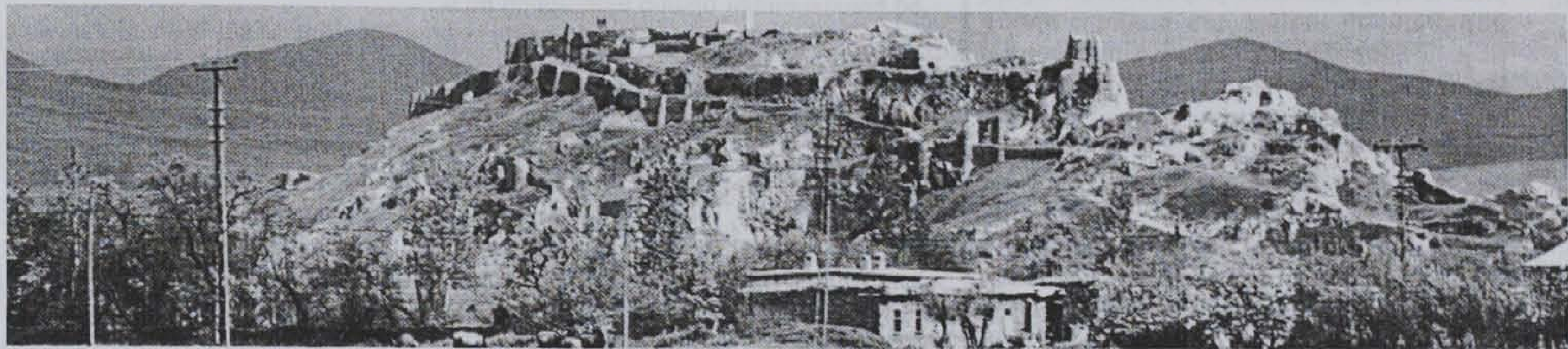
Գիտաժողովի երկրորդ օրվա աշխատանքները շարունակվեցին ԳԱԱ նախագահության կլոր դահլիճում։ Նիստավար Ա. Մելքոնյանի հանգամանակից ելույթից հետո զեկուցումներով հանդես եկան պատմագիտության դոկտոր Է. Կոստանդյանը («Վանի հոգևոր-մշակութային գործիչները 19-րդ դարի երկրորդ կեսին»), պատմագիտության դոկտոր Գ. Ստեփանյանը («Վան-Վասպուրականից գաղ-

թած հայերը Բաբելոն 19-րդ դարի վերջին և Առաջին աշխարհամարտի տարիներին»), պատմագիտության թեկնածու Ս. Սարգսյանը («Վանի հերոսամարտը»), բանասիրական գիտությունների դոկտոր Ան. Ջաբարյանը («Վանը Սերգեյ Գորոդեցկու կյանքում և ստեղծագործության մեջ»), բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի փոխտնօրեն Վ. Դևրիկյանը («Աղթամարի ժողովրդական ավանդությունները և ստուգաբանությունները») և ուրիշներ։

Գիտաժողովի երրորդ օրվա աշխատանքները տեղի ունեցան Երևան քաղաքի պատմության թանգարանի նիստերի դահլիճում։ Ուշագրավ զեկուցումներով հանդես եկան ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, պատմ. գիտ. թեկնածու Սվետլանա Պողոսյանը («Վասպուրականի զարդահամալիրը»), Սպահանի (Իրան) պետ. համալսարանի հայոց լեզվի և գրականության մեթոդի դասախոս, բանասիրական գիտությունների թեկնածու Մոհամադ Սալեթ-Մոհամադին («Շահնամե»-ի հայկական բանահյուսական տարբերակները Վան-Վասպուրականում»), բանասիրական գիտությունների դոկտոր Վ. Սվազյանը («Ավանարկների վանեցիների պատմական հիշողության գրառման և հրատարակման պատմությունից»), ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ավագ ֆոնդապահ Լիլիթ Սիմոնյանը («Աստղիկ դիցուհու պաշտամունքը Վասպուրականում և Տարոնում»)։ Ընդհանուր առմամբ, երեք օրվա ընթացքում կարդացվեց 39 դասախոսություն։ Ծրագրվեց գիտաժողովի նյութերը հրապարակել առանձին ժողովածուով։

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու

Ալեքսանդր Գևորգյանին

ցում չէ, ինչպես Դուք եք կարծում, այլ տեսական քիմիայի այն բաժինը, որտեղ քիմիական միացությունների կառուցվածքը և հատկությունները, քիմիական ռեակցիաներում նրանց փոխազդեցությունները և փոխարկումները դիտարկվում են քվանտային մեխանիկայի պատկերացումների և մեթոդների հիման վրա (Տես «Քիմիական հանրագիտարան», ռուսերեն, 1998 թ., հ.2, սյունակ 722)։ Այդ կուռ տեսությունը, որը Դուք անվանում եք «ծանրաշեն ծառա», լավ կյանքից չի ստեղծվել և ոչ էլ պարասպությունից։ Դրա համար հիմք են հանդիսացել ատոմների և, ընդհանրապես, միկրոմասնիկների հատկությունների վերաբերյալ փորձարարական այնպիսի արդյունքները, որոնք ոչ մի կերպ չէին տեղավորվում դասական պատկերացումների շրջանակներում։ Դրա մասին նշվում է նյութի կառուցվածքի վերաբերյալ ցանկացած դասագրքի նախաբանում։ Եվ այն ստեղծել են ոչ թե դպրոցական մաթեմատիկայով և տարրական քիմիական գիտելիքներով զինված հետազոտողները, ինչպիսիք Ձեր համոզմամբ պահանջվում են Ձեր «տեսությունը» հասկանալու համար, այլ ժամանակի լրջագույն ֆիզիկոսները, քիմիկոսները և մաթեմատիկոսները։ Դուք այդ առարկան («Քվանտային քիմիան») երևի չեք անցել, չնայած Ձեր նման խորաթափանց գիտնականի համար դժվարություն չի ներկայացնում լրացնելու այդ բացը։ Իրոք, արդյո՞վ վար անողի համար տրակտորն անհմատ է, քանի որ այն եզները լծելու տեղ չունի։ Ի միջի այլոց այդ առարկան (նաև «Նյութի կառուցվածքը») վերջերս հանվել է ԵՊՀ քիմիայի ֆակուլտետի որոշ բաժիններից, որպես ոչ մասնագիտական (սա այլ թեմա է)։ Այնպես որ, վստահ եմ, Ձեր «տեսության» ջատագովների թիվը շուտով կարող է բազմապատկվել։ Այստեղ նպատակահարմար եմ գտնում ներկայացնել քվանտային տեսության հիմնադիրները մեկի՝ Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Պաուլ Դիրակի հետևյալ խոսքը, որը, կարծում եմ, կարող է մեղմացնել ֆիզիկոսների և հատկապես քիմիկոսների (երևի բացի Ձեզանից) կողմից նյութի կառուցվածքի վերաբերյալ նոր տեսություններ ստեղծելու մոլուցքը և իրենց է-

ներգիման ուղղելու ռեալ խնդիրների լուծմանը։

«Ֆիզիկայի մեծ մասի և ամբողջ քիմիայի մաթեմատիկական տեսության հիմքը հանդիսացող ֆիզիկական օրենքները մանրամասն ուսումնասիրված են. դժվարությունը կայանում է լոկ նրանում, որ այդ օրենքների խիստ կիրառումը հանգեցնում է այնպիսի բարդության հավասարումների, որոնք հնարավոր չէ լուծել։ Այդ պատճառով անհրաժեշտ է քվանտային մեխանիկայի հիման վրա մշակել մոտավոր գործնական այնպիսի մեթոդներ, որոնց օգնությամբ, առանց անվերջ հաշվարկների, հնարավոր կլինի բացահայտել ատոմներից կազմված համակարգերի (նյութերի, Բ.Օ.) յուրահատկությունները» (Պ.Ա.Մ. Դիրակ, 1929)։

Ձեր կողմից անընդհատ վկայակոչվող և բոլորիս կողմից հարգված, Նոբելյան մրցանակի կրկնակի դափնեկիր Լ.Պոլինգը, որի ատոմների էլեկտրաբացասականության գաղափարն ընկած է Ձեր «տեսության» հիմքում, լավ գիտեր Պ.Դիրակին և քվանտային տեսությունը։ Սակայն դա չխանգարեց, որ նա առաջ քաշի ատոմների և մոլեկուլների կարգադրման մի շարք մոտավոր եղանակներ՝ այդ թվում նաև վալենտային կապերի մեթոդը (1928-32 թթ.), որը ներկայումս լայնորեն օգտագործվում է քիմիկոսների կողմից։ Ի միջի այլոց նա առաջին Նոբելյան մրցանակը ստացել է հենց այդ մեթոդի մշակման համար, այդ ոչ թե էլեկտրաբացասականության հասկացողության ներմուծման համար, ինչպես Դուք եք կարծում։

Անդրադառնալով Ձեր մտքի «գոհարներից» ևս մեկին, որը գիտնականի «համեստության» գերագույն փայլատակում է։ «...գիտությունը ձեռք է բերել (հանձինս այդ տեսության, Օ.Բ.) ոչ թե պարզապես ևս մեկ նոր (թեկուզ և կարևոր) ընդհանրացում, այլ այնպիսի խնդրի լուծում, որի մասին երազել է քիմիկոսների մի քանի սերունդ»։

Ինչ վերաբերում է քիմիկոսների մի քանի սերունդի երազանքին՝ կարողանալ հեշտությամբ որոշել մոլեկուլներում էլեկտրոնային խտության թեկուզ և մոտավոր բաշխվածությունը, հետևաբար նաև կանխատեսելու նրանց ռեակցիոնունակությունը, ապա

դա վաղուց իրականացված է։ Հետևաբար Ձեր կողմից առաջարկվող խիստ անհիմն մոտեցման կարիքը բոլորովին չկա։ Այդ հարցի լուծման համար նախատեսված հաշվարկային քվանտա-քիմիական ծրագրերը, որոնք կարելի է անվճար ձեռք բերել համացանցից, այդ նպատակների համար լրիվ բավարար են։ Ինչ վերաբերում է Ձեր առաջարկած «տեսությանը», ապա միայն շատ էական վերանայումներից հետո լավագույն դեպքում կարող է ծառայել որպես մատչելի առարկա աշխատանքային գործիք։ Հատկապես որ, ինչպես Դուք եք պնդում, դրա համար անհրաժեշտ է «միայն թվաբանության դպրոցական գիտելիքներ և քիմիայից նախնական գիտելիքներ»։

Նամակս չծանրաբեռնելու համար սահմանափակվում եմ նշված մեջբերումներով, քանի որ գիմու որակն ստուգելու համար մի կույն էլ բավարար է։

Ամփոփելով իմ ասելիքը՝ կրտսեր գործընկերոջ իրավունքով ցանկանում եմ հիշեցնել, որ գիտության պատմության մեջ չի եղել թեկուզ և մեկ դեպք, երբ գիտական նոր գաղափարը միանգամից ընդունվել։ Մյուս կողմից բացակայում են նաև այնպիսի դեպքեր, երբ նոր գաղափարների ջատագովները դրանք տարածում էին ստիպողաբար (նկատի չունեն քրիստոնեությունը, իսլամը, կոմունիզմը և այլն)։ Ինչ վերաբերում է մասնուկում հաճախ տեղ գտնող Ձեր ելույթներում այս կամ այն գիտական պաշտոնյաների հասցեին հնչող մերկապարանոց վիրավորանքներին ու մեղադրանքներին, ապա կարող եմ ասել, որ Ձեր հանդեպ նրանց վերաբերմունքը չի կարող հիմք հանդիսանալ Ձեր տեսության ընդունման կամ մերժման համար, քանի որ պաշտոնյաները ժամանակավոր են, իսկ գիտական ճշմարտությունը՝ հավերժական։ Մյուս կողմից, ես քաջատեղյակ եմ, որ այդ պաշտոնյաներն ամեն կերպ օժանդակել են, որպեսզի հնարավորություն ունենաք Ձեր գաղափարները ներկայացնելու ցանկացած երկրում, ինչը Դուք մի քանի անգամ ապարդյուն փորձել եք՝ ծախսելով նրանց օժանդակության մեջ հավակցված գումարները։ Իսկ Դուք նրանց հասցեին անխնայ ցեխ եք չարտում։ Այնպես որ Ձեր

ԳԻՏԱԿԱՆ

Ինչո՞ւ են աշխանդ ծառերի տերևները թափվում

Բրիտանացի գիտնականի նոր տեսությունը բացատրում է, թե ինչու են աշխանդ ծառերի տերևները փոխում գույնն ու թափվում։

Ավանդաբար կարծում են, որ ջերմաստիճանի իջեցման պատճառով ծառերը սկսում են տնտեսել իրենց ռեսուրսները, ինչի համար էլ ազատվում են տերևներից, որպեսզի ստիպված չլինեն ապահովել նրանց կենսունակությունը։

Ըստ «The Daily Telegraph» ամսագրի, պրոֆեսոր Բրայան Ֆորդը ենթադրում է, որ տերևաթափը ծառերի համար այն նույն իմաստն ունի, ինչ մարդու համար՝ գնալ զուգարան. ազատվելով տերևներից (ծառերն ազատվում են ներսում հավաքված ավելորդ նյութերից)։ Պրոֆեսորը պարզել է, որ թափվելուց առաջ տերևների բաղադրության մեջ ավելանում է վնասակար բաղադրիչների, ծանր մետաղների քանակը և, փաստորեն, ծառը նախընտրում է ազատվել այդ նյութերից։

«Կարևոր է հասկանալ, թե ինչ է տեղի ունենում աշնանը, երբ տերևները դառնում են կարմիր կամ դեղին, իսկ հետո թափվում։ Բույսերի մոտ տեղի է ունենում տարեկան, այսպես ասած, դառարկում», - ասել է գիտնականը։ Պրոֆեսորի կարծիքով, դա չպետք է մարդկանց խանգարի ստանալ գեղագիտական հաճույք աշնան վաղ գույներից։

Ֆիզիկական և մտավոր ներուժը արժե օգտագործել ավելի առաքարկայական խնդիրների լուծման համար, եթե իհարկե կարող եք։ Ինչ վերաբերում է գիտական հրապարակումներին, որն ըստ Ձեզ միտումնավոր կերպով արգելակվում են Հայաստանում գիտական չինովնիկների կողմից, ապա Դուք շատ լավ գիտեք, որ միջազգային ցանկացած հանդես պատրաստակամությամբ ընդունում է շատ թե քիչ արժեք ներկայացնող ցանկացած աշխատանք, հատկապես որ այն հավակնում է «հեղաշրջում կատարելու գիտության մեջ»։ Այնպես որ, Դուք հրատարակվելու անսահման հնարավորություն ունեք և պետք չէ մոլորության մեջ գցել ոչ միայն շարքային մարդկանց, այլև հանրապետության վարչապետին։

Վերջում հայցում եմ Ձեր ներողամտությունը, եթե նամակիս որոշ հատվածներ վիրավորական թվան։ Հավատացեք, ես շատ հեռու եմ Ձեզ վիրավորելու մտադրությունից։ Իսկ որոշ արտահայտություններ թույլ տվեցի միայն ու միայն ինձ համար հարցի կարևորությունն ընդգծելու և նամակիս լրագրային ոճը պահպանելու համար։

Հարգանքներով՝ Օլեգ ԲԱՄԻՆՅԱՆ

Քիմիական գիտությունների դոկտոր,

ԵՊՀ դոցենտ

27.09.2010թ.

P.S. Համոզված եմ, որ այս նամակի հրապարակումից հետո ես նույնպես կհայտնվեմ «իջի բիրների» շարքում։ Սակայն հաշվի առնելով ինձ համար, որպես շահագրգիռ մասնագետի և դասախոսի, հարցի կարևորությունը, որոշեցի, այնուամենայնիվ գրել այս նամակը, որն, ինչ խոսք, ոչ միայն չի կասեցնի Ձեր նման «դուբեշ» գիտնականի գրական-գեղարվեստական մոլուցքը, այլև դրա համար կարող է նոր խթան հանդիսանալ։

Այնուամենայնիվ ես ընդունում եմ Ձեր առաջարկը և միշտ պատրաստ եմ գրադասարկել մոտ, ինչպես Դուք եք փղապակա կեցվածքով ասում, ապացուցել Ձեր փոխության սնանկությունը բոլոր քիմիկոսների, ֆիզիկոսների և ուսանողների ներկայությամբ։ Սակայն՝ միայն գրագով

Օ.Բ.

Պայծառ անհատականություն և վաստակաշատ գիտնական

Վերջերս վախճանվեց Հայկական խՍՀ գիտության և տեխնիկայի վաստակավոր գործիչ, համարապետության պետական մրցանակի դափնեկիր, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արամայիս Ամրաստանի Եղիգարյանը՝ հայ ստեղծագործող մտավորականության վառ անհատականություններից մեկը, որն իր ողջ կյանքը նվիրել էր գիտական և մանկավարժական գործունեությանը իր հայրենիքում։ Նրան բնորոշողը գիտելիքի տարածման, գիտական արժեքների ստեղծման, երիտասարդ գիտական և ինժեներային կադրերի դաստիարակման գործին անսահման մեծ նվիրումն էր ու բեղմնավոր գիտական գործունեությունը։ Ողջ կյանքի ընթացքում Ա.Ա. Եղիգարյանը դասեր էր և սկզբունքային պահանջկոտություն իր և իր շրջապատի հանդեպ՝ մնալով բարի և արդար։ Նրան սիրում և հարգում էին որպես բարեսիրտ մարդու և ճշմարտության համար պայքարող անսասան մարտիկի։ Նրա, ինչպես և 20-րդ դարի 30-40-ական թվականների նրա սերնդակիցներից շատերի ճակատագրի վրա անցնելի հետք է թողել Հայրենական մեծ պատերազմը։

Արամայիս Եղիգարյանը ծնվել է 1924թ. ապրիլի 17-ին Աշտարակի շրջանի Եղվարդ գյուղում և մեծացել է Ամրաստան Եղիգարյանի բազմազավակ և ավանդապաշտ ընտանիքում։ Գերազանցությամբ ավարտելով դպրոցը՝ 1940թ. նա ընդունվել է Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի քիմիկատեխնոլոգիական ֆակուլտետը և, ինչպես իր հասակակիցներից շատերը, 1942թ. մեկնել է ռազմաճակատ և հերոսաբար կռվել ֆաշիզմի դեմ։ Պատերազմի ավարտից հետո Ա.Ա. Եղիգարյանը 1946թ. կրկին վերադարձել է իր շատ սիրելի Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտ և 1950թ. գերազանցությամբ ավարտել այն «Էլեկտրաքիմիական արտադրության տեխնոլոգիաներ» մասնագիտությամբ։ Այնուհետև ուսումը շարունակել է Կիևի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում՝ նույն էլեկտրաքիմիա մասնագիտությամբ՝ Լ. Ի. Անտրոպովի հանրահայտ գիտական դպրոցում։

Հաջողությամբ պաշտպանելով թեկնածուական դիսերտացիան՝ Եղիգարյանը 1953 թ. վերադարձել է Երևան, իր պոլիտեխնիկականը՝ անտեսելով Կիևում մնալու և ակտիվ գիտական գործունեությամբ զբաղվելու գայթակղիչ առաջարկները։

Լայն գիտական երկուցիցի և խորը իմացությունը Ա.Ա. Եղիգարյանին թույլ տվեցին զբաղվել ակտիվ մանկավարժական գործունեությամբ էլեկտրաքիմիայի և ֆիզիկայի ամբիոններում՝ որպես ընդհանուր ֆիզիկայի ամբիոնի ղեկավար և այնուհետև քիմիկատեխնոլոգիական ֆակուլտետի էլեկտրաքիմիական արտադրության տեխնոլոգիաների ամբիոնի ղեկավար, իսկ հետագայում՝ նաև ամբիոնի վարիչ։ Ա. Եղիգարյանը ակտիվ մասնակցություն է ունեցել ինստիտուտի ուսումնական-գիտական գործունեությանը։ Նրա ձգտումը և արդյունավետ գործունեությունը ուսումնական պրոցեսի կազմակերպման գործում բարձր են գնահատել գործընկերներն ու հանրապետության խոշորագույն և հանրահայտ այն բուհի ղեկավարությունը, որը կադրեր էր պատրաստում հանրապետության բազմապրոֆիլ արդյունաբերության համար։ Սակայն Ա. Եղիգարյանը չէր կարող

սահմանափակվել միայն մանկավարժական գործունեությամբ։ Բնության կողմից նրան տրված ունակությունները և հակումը դեպի ստեղծագործելը նրան բերեցին արագ տեմպով զարգացող Երևանի մաթեմատիկական մեքենաների ինստիտուտ, որեղ նա ամբողջովին ընկղմվեց ինստիտուտում մշակված մաթեմատիկական մեքենաների հիշող սարքերի համար մագնիսական թաղանթների ստեղծման գիտակազմակերպչական գործունեության մեջ։ Այդ տարիներից ինստիտուտի գործունեությունը գիտության և տեխնիկայի խոշորագույն կազմակերպչի, ՀՀ

ԳԱԱ ակադեմիկոս Ֆադեյ Սարգսյանի ղեկավարությամբ բուռն զարգացում էր ապրում և հիմք դառնում յուրօրինակ հաշվիչ մեքենաների ստեղծման համար, որոնք լայն կիրառություն գտան Խորհրդային Միության գիտության և տեխնիկայի տարբեր բնագավառներում։ Արամայիս Եղիգարյանի ավանդը շատ կարևոր էր այդ առաջադիմական գործընթացում։

Արդյունավետ էին նրա կողմից իրականացված և իր կողմից ղեկավարվող գիտական անձնակազմի ուսումնասիրությունները՝ ուղղված մագնիսական թաղանթների ստեղծմանը, որի համար Ա. Եղիգարյանը արժանացել է պետական մրցանակի և այնուհետև պաշտպանել դիսերտացիա՝ ստանալով տեխնիկական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան և նոր թափով շարունակել գիտական գործունեությունը։ Նրա հարազատ պոլիտեխնիկական ինստիտուտում ուշի-ուշով և հպարտությամբ էին հետևում իրենց շրջանավարտի և գիտնական-մանկավարժի հաջողություններին։

Հաշվի առնելով հանրապետությունում բարձր որակավորում ունեցող ինժեներական կադրերի պատրաստման կարևորությունը՝ Արամայիս Եղիգարյանին կրկին հրավիրեցին պոլիտեխնիկական ինստիտուտ ղեկավարելու էլեկտրաքիմիական արտադրության տեխնոլոգիաների ամբիոնը, որտեղ նա աշխատեց մինչև 1995 թվականը։ Նրան, որպես իրական հայրենասերի և քաղաքացու, հուզում էին այդ ժամանակաշրջանում իր երկրում կատարվող ճակատագրական փոփոխությունները։ Նա ամբողջ էությամբ աջակցում էր ազգին հուզող բոլոր հարցերին՝ շարունակելով ակտիվ գիտամանկավարժական գործունեություն։

1995թ.-ից Ա. Եղիգարյանի գիտական գործունեությունը շարունակվեց զարգացավ Մոսկվայում, ՌԳԱ ֆիզիկական քիմիայի ինստիտուտում, որտեղ նա տեղափոխվել էր ինստիտուտի ղեկավարության հրավերով։ Այստեղ նա աշխատեց շուրջ 10 տարի՝ ստանալով լուծույթներից քրոմի նստեցման պրոցեսը ղեկավարող հետաքրքիր արդյունքներ։ Այդ աշխատանքներն ունեին կարևոր կիրառական նշանակություն։

Կյանքի վերջին տարիներին Արամայիս Եղիգարյանը ապրել է ՄՍՆ-ում։ Մինչև կյանքի վերջը նա հավատարիմ է մնացել իր սկզբունքներին՝ լինել ազնիվ ու պահանջկոտ, ճշմարիտ քաղաքացի և հրաշալի ընկեր։

Արամայիս Եղիգարյանի հիշատակը, որպես քաղաքացու, գիտնական-հայրենասերի, հանրապետության ինժեներական կադրերի մի քանի սերունդ կրթող բարձր որակավորում ունեցող մանկավարժի և հիմնալի վառ անհատականության, միշտ վառ կմնան նրա գործընկերների և ընկերների սրտերում։

Աղոլ ֆ ՍԱՆԹԱՆՆ
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտը հրապարակ է հանել «Հովհաննես Թումանյանի կյանքի և ստեղծագործության պատմություն (1869-1908)» ժողովածուն, որը օրերս ներկայացվեց մեծ բանաստեղծի անունը կրող թանգարանում։ Գիրքը տպագրվել է սփյուռքահայ գործիչ, բարերար Հարություն Սիմոնյանի զավակների մեկենասությամբ։

«Նա մեծ էր, քան եղավ՝ տիեզերքի նման անեզր»

Ներկայացվեց Հովհաննես Թումանյանին
նվիրված նոր ժողովածու

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչության լույս ընծայած ժողովածուն շնորհավորեց ՀՀԳՄ նախագահ Լևոն Ամանյանը՝ ասելով. «Մենք գործ ունենք գիրքերույթի հետ, ծանրակշիռ մի հատորի հրատարակության առիթով։ Սա տարիների քրտնաջան աշխատանք է, և այն կազմողները հերոսական գործ են կատարել՝ փշուր-փշուր հավաքելով տարբեր աղբյուրներից՝ վիթխարի նվիրումով։

Նրանք այդ նյութերով կարողացել են պատկերել այն հրաշալի ճանապարհը, որով անցել է մեծ լուռեցին, և մենք պիտի գլխարկներս հանենք և մեր խոնարհումի խոսքը ասենք կազմողներին, և ես ուզում եմ հրապարակել նրանց անունները իմ և ձեր ծափահարություններով. Հասմիկ Աբեղյանին, Սուսաննա Հովհաննիսյանին, Անահիտ Գևորգյանին, Եվա Մնացականյանին, Լուսին Կարապետյանի հիշատակին, Ռիտա Վարժապետյանին և, վերջապես, «սիմֆոնիկ դիրիժորին»՝ Վլադիմիր Կիրակոսյանին։

Ստեղծվել է գրողի կյանքի մի հատվածը, խուսմբ աշխատելու է, որպեսզի ստեղծվեն երկրորդ և երրորդ հատվածները»։

Լ. Ամանյանն այնուհետև ներկայացրեց տեղեկացրեց, որ գրողների միության վարչության նիստում քննարկվել է լուռեցի Աժ պատգամավորի՝ Վիկտոր Դալ-լաբյանի մի նախագիծ, ըստ որի առաջարկվում է Վանաձոր քաղաքն անվանել քաղաք Թումանյան, ձեռք բերել Դսեղում գործող, Հ. Թումանյանի տուն-թանգարանի հարևանությամբ տեղակայված՝ մեծ բանաստեղծի եղբոր՝ Վահանի նախկին տունը և այն ընդգրկել տուն-թանգարանի կազմում, Երևանում գտնվող Հ. Թումանյանի թանգարանը դարձնել բուսանյանագիտության կենտրոն՝ նրան տալով թանգարան-ինստիտուտի կարգավիճակ։

ՀՀԳՄ և Աժ համապատասխան բաժնի առաջարկը ուղարկվել է ՀՀ կառավարության և Լ. Ամանյանը վստահություն հայտնեց, որ այն կիրականացվի։

Նոր հրատարակված ժողովածուի վերաբերյալ խոսք ասացին նաև ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանը, Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն Ավիկ Իսահակյանը, փոխտնօրեն Վարդան Դևրիկյանը, խմբի ղեկավար Վլադիմիր Կիրակոսյանը, գրականագետ Անահիտ Չարենցը և ուրիշներ։

Վանիկ ՍԱՆԹԱՆՆ

«Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսը իբրև գիտական մտքի փարոս

Ծայր էր առել Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը, երբ 1940 թ. նոյեմբերին հիմնադրվեց ՀԽՍՀ «Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների» ամսագիրը, ներկայումս՝ ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», որի 70-ամյակին էր նվիրված ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նոյեմբերի 18-ի հանդիսավոր նիստը։

Տարիների հեռվից արժևորելով հայրենական գիտության անվիճելի և բացառիկ դերը հասարակության զարգացման գործընթացում՝ ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը իր ողջույնի խոսքում ընդգծեց պարբերականի կարևորությունը հասարակագիտական միտքը ներկայացնելու հարցում՝ ինչպես հայաստանյան, այնպես էլ արտասահմանյան գիտական հանրության առջև։

Հանդիսությանը ներկա անվանի գիտնականները (որոնց աշխատություններից շատերը միջազգային ճանաչում են ստացել)՝ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Նիկոլայ Հովհաննիսյանը, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Աշոտ Մելքոնյանը, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանը, բանասիրության դոկտորներ Ազատ Եղիազարյանը և Լալիկ Խաչատրյանը երախտիքի խոսքեր ուղղեցին հոբելյար հանդեսին՝ նշելով նրա կարևորությունը իրենց գիտական մկրտության գործում։

Տարբեր ժամանակներում պատկառելի հանդեսի խմբագիրներն են եղել գիտության ակադեմիկոսներ Երկայացուցիչներ Ս. Կարապետյանը, Հ. Բատիկյանը, Մ. Ներսիսյանը, Հ. Օրբելին, Գ. Աբովը, Ա. Հովհաննիսյանը, Հ. Ինժիկյանը, Վ. Միքայելյանը։ Ներկայումս հանդեսը խմբագրում է պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, պատմության ինստիտուտի Հայ հասարակական մտքի և մամուլի պատմության բաժնի վարիչ Ալբերտ Խառատյանը, որն իր բարձր ինտելեկտով, հանրագիտարանային իմացությամբ պատշաճ մակարդակ է ապահովում վաստակաշատ հանդեսին։

Բազմալեզվյա հանդեսի էջերում հրապարակվում են պատմագիտության, մասնավորապես՝ հայագիտության կնճռոտ հարցերին, ինչպես նաև արդի գիտական միտքը հուզող խնդիրներին նվիրված ուսումնասիրություններ։

Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանը բարձր գնահատեց «Լրաբերի» գիտական կարևորությունը և արդիականությունը։ Դա արտացոլվեց նաև հանդեսի արդյունավետ աշխատանքի համար պրեզիդենտ Ռադիկ Մարտիրոսյանի կողմից աշխատակիցներին վաստակագիր (գլխավոր խմբագիր Ա. Խառատյանին) և պատվոգրեր ու գովեստագիր շնորհելու միջոցով։

(Սկզբը՝ № № 9-10 համարներում)

Մի այլ արհեստական ավերածություն էր յու երկինջում տառերը կրկնակի արհեստական ի և լ տառերով փոխարինելը, որը կենդանի խոսքում երբեք չի կարողացել փոխել յու-ի հնչյունը։ Փոխանակ հաշվի առնելու լեզվում գործող կենդանի օրենքները և դրանց ճիշտ ու տեղին կիրառությունը, արհեստական ու հակալեզվականը անփոփոխ պահելու ճիգերի մեջ հասնում են ծայրահեղ անմտությունների։ Տեսե՛ք, տեսե՛ք, «այդ և-ն դրուելով ո-ի կողքին, ստացվում է ու շաղկապը»։ Ուրեմն պապերի կողմից ավանդված ու «երկբարբառ բնականը» այսօր ընդամենը շաղկապ է և ոչ թե մի պարզ ծայնավոր։ Մնում է պարզել, թե տուն, ջուր, ունակ և նման հազարավոր բառերում ու-ն շաղկապ է, թե՞ «երկբարբառ բնական»։ 21-ի որ 1500 տարի է, որ ուրանում են ու պարզ ծայնավորի գոյությունը՝ այբբենաբանում էլ նրա տեղը բազմեցնելով արհեստական և տառը։ Երկու դեպքում էլ վերագրումը արհեստական է։ Կամ՝ «Աբեդյանը

լով ու-ի և ա-ի նույնությունն ու տարբերությունը, նույնիսկ հատուկ հոգատարությամբ ու հսկողությամբ գրվող ավետարաններում միևնույն բառերը գրվում էին կրկնակի գրությամբ, ինչպես՝ Յաւհաննէս-Յովհաննէս, Նազարացի-Նազովրացի, Բաւանդակ-Բովանդակ, համբաւ-համբով։ Մյուս կողմից, աւ և ո գրերն էին հետևողականորեն հերթափոխում իրար, ինչպես՝ գրաւը-գրողը, կարաւը-կարողը, բարեխաւս-բարեխոս, ստացաւդացն-ստացողացն։ Այս խառնագրության փաստերը հանգամանորեն արձանագրել է Ս. Գյուլբուրդյանը «Հայերենի ուղղագրության պատմություն» գրքում։

Երբ վերջապես այդ խառնագրությունից լեզուն փրկելու համար ստիպված եղան հունական օ տառը մտցնել մեր լեզվի համակարգ, սկսեցին աւ-երը օ դարձնել նաև այնպիսի տեղերում, որտեղ նրանք ավ տառակապակցություն են և ոչ թե օ ծայնի նշան։ Հենց այդպիսի բառերից են Որբերյանի մեջբերած Պաւղոս, Աւգոստոս օտարագրի հատուկ անունները, ո-

պանում են իրենց գրությունը, ինչպես՝ օգուտ-անօգուտ, օր-կեսօր։

Դրանով վերականգնվեց հայոց լեզվի պատմական ուղղագրությամբ հիմնավորված ո գրության իրավունքը, որն իր հերթին դուռ է փակում տեղի-անտեղի բառեր խուժող օ-երի հեղեղի առաջ։ Մեկընդմիջ տպեք է հասկանալ, որ աւ երկտառը մտցվել է օ-ի տեղը որպես նրա երկար հնչողության պատրանք։

Ինչ մնում է շահարկության առարկա համանունությանը, ապա չկա որևէ լեզու, որ ազատ լինի այդ «արատից»։ Պարզապես կոնկրետ խոսքի կապակցության մեջ յուրաքանչյուր համանուն բառ ցուցադրում է իր իրական իմաստը և շփոթության որևէ առիթ չի տալիս։ Հետևապես նման համանունների խաղաղկունով չի կարելի մանկապարտեզային ներկայացումներ կազմակերպել։ Բավարարվեց մի օրինակով։ Հոր փորողը ինքը կընկնի մեջը։ Նա հոր փողերը կողոպտում է։ Ի՞նչ որակի մարդ պետք է լինել՝ պնդելու համար, թե այդ երկու հոր-երը իրեն շփոթության մեջ են պա-

բառում։ Այս աննախադեպ խառնագրությունից լեզուն բեռնաթափելու համար Գր. Տաթևացին 13-րդ դարում գիտնականի բարեխղճությամբ պարզեց, որ ե և է գրերը իրարից ոչ թե ծայնի տևողությամբ, այլ արտասանական ուժգնությամբ են տարբերվում, և սահմանեց օրենք, թե է պետք է գրել բոլոր այն տեղերում, որտեղ է-ն հնչյունափոխության է ենթարկվում։ Այսպես՝ սեր-սիրո, գէտն-գիտնական, կէտ-կիսատ, բայց նետ-նետի, գետ-գետի, կետ-կետադրել։ Դա առաջին հերթին խփում էր լեզվին պարտադրված օրենքի այն պահանջին, որի համաձայն բառավերջում միշտ պետք է գրել է, որը, սակայն, չի հնչյունափոխվում։ Տաթևացու այս հայտնությունը ևս հարցի լուծում չէր կարող դառնալ, որովհետև գործնականում անհնար է այդ ելալետով հստակություն մտցնել ուղղագրության մեջ։

Ինչպես ո-օ-ի դեպքում, ե տառը ևս բառասկզբում հնչական փոփոխություն է կրել։ Այստեղ էլ ե-ով սկսվող բառերի հիմնական մասը փոխվել է յե երկինջում, ինչպես՝ երես, երեկո, երկար, եզակի։ Իսկ բառամիջում և բառավերջում իսպառ վերացել է նրանց հնչական տարբերությունը։ Ե և է գրերի հնչական տարբերությունը հանդես է գալիս միայն բառասկզբում, որտեղ է-ով սկսվող բառերը խիստ սահմանափակ են։ Ահա թե ինչու ճիշտ պետք է համարել մեր լեզվագետների դիրքորոշումը, որ սկսած Գրիգոր Տաթևացու ժամանակներից՝ հայտնի տեղերում նախապատվությունը տրվել է ե-ի գրությանը՝ վերջնա-հաշվում է-ին վերապահելով բառասկզբն ու նրա ածանցված ձևերը, ինչպես՝ էակ-անէական, էջք-վայրէջք, էկրան-լայնէկրան և այլն։

Հ-Յ

«Յ.տառ երկծայն, երբեմն բաղաձայն համարեալ՝ որպէս հ թոյլ և անհազագ, և երբեմն ծայնաւոր դատեալ, որպէս սկզբնաւորութի հնչմանցս ե և ի. ուստի և անուն նորա յի։ Ըստ առաջնոյն ի սկիզբն բառից հնչէ կիսածայն հ կամ ըհ. գոր օրինակ՝ յազ, յածիմ, յամեն, յանկարծ, յետ, յիսուս, յուզիմ ևն. այլ ի վերջն մնա անծայն։

գոր օրինակ՝ գայ, տայ, արքայ, գոյ, երեկոյ ևն։ Բաց ի քանի մի բառից՝ յորոց ի վերջն հնչէ որպէս է, թերատ. գոր օրինակ, վայ, հայ, ըստ ոմանց նաև բայ, մակբայ, խոյ»։ Մխիթարյան լեզվագետների կողմից «յ» տառին տրված ծայնային (հնչական) յուրահատկություններին ու գործածության դեպքերին տրված 11 դիտարկումներից առաջին այս երկու նախադասությունը լիարժեք բացահայտում է հունաբանների մտցրած ուղղագրության արհեստականությունը։ Նախ՝ ուրացվում է յ տառի ծայնորդ բաղաձայն լինելը, որովհետև երկբարբառ ստեղծելու համար յ-ին արհեստականորեն վերագրել են ե և ի ծայնավորների արժեք՝ ստեղծելով եա, իու «երկբարբառներ»։ «Երբեմն ծայնավոր դատեալ՝ որպէս սկզբնաւորութի հնչմանցս ե և ի»։ Ապա մատնացույց է անում մինչ օրս չբացահայտված մի գաղտնիք։ «Յ. տառ երկծայն, երբեմն բաղաձայն համարեալ, որպէս հ թոյլ և անհազագ...»։

Իսկ թե ինչու հ-ով սկսվող բառերի մի ամբողջ շարք որոշեցին գրել յ-ով, ինչ լեզվի ազդեցությամբ, մինչև հիմա էլ պատասխան չունի։ Մեր կարծիքով, այդ պատասխանը պետք է որոնել Դավիթ Անհաղթի, Մովսեսի կամ Անանունի մոտ, ինչպես ուս, ուի, եա, իւ, աւ «երկբարբառների» դեպքում ենք պատասխանը գտնում նրանց մոտ։ Անփոփոխ մնացած և մեզ հասած իրողությունն այն է, որ հ-ով արտաբերվող այդ կարգի բառերը երբեք չեն փոխել իրենց արտասանությունը։ Ի՞նչ անհրաժեշտությամբ պետք է հայը փոխեր իրենից անբաժան, իր սննդաբույս համեմի արտասանությունը և դարձներ յամեն։ Այսօր մասնական շահարկման առարկա դարձած «խեղագրությամբ» մեր լեզուն (լեզուն և ոչ թե այս կամ այն լեզվաբանը, որը լեզվի պահանջը կատարողն է միայն, որը կարող է նաև սխալվել) վերականգնել է իր բնական ու անխաթար ուղղագրությունը և այլևս իր հ-ն արհեստականորեն չի փոխում յ-ով։

(Շարունակելի)

Արտաշես ՀԱՎՈՐԶԱՆՅԱՆ

ՀԱՄԱԼԱՆՈՒՄԱԿԱՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԳՐՈՒՄԸ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՎԻ ՎՐԱ

իւ-ն դարձրեց յու, ինչպես արիւն-արյուն։ Դրանով առաջանում է արտասանական դժվարութիւն։ ... Որպեսզի յ-ն լսելի արտաբերեք, ստիպված եք ասել՝ սըյուն, ձըյուն, հըյուր, գըյուղ, Յըյուզո և այլն։...Մինչդեռ դասականով իւ (իու) արտասանելը ավելի դյուրին է՝ սիւն, ծիւն, հիւսք, գիւղ, հնչիւն, դիւրին, բարութիւն, Հիւզո»։ Խնայելով հայոց լեզվի բառապաշարը՝ մենք հրաժարվում ենք գնահատական տալուց։ Մարդ ակամա մտածում է, թե այդ կարգի նեղամտությունների դիմող մարդիկ մինչև ուր կարող են հասնել։ Ինչպես՝ կարելի է պնդել, թե ծիւն ասելը ավելի հեշտ է, քան ծյուն ասելը՝ մեջը խոթելով մի ավելորդ ը։ Ինչ մնում է մեջբերված Հյուզո-Հիւզո բառին, մենք չգիտենք, թե ֆրանսիացին ինչպես է հնչում այն։

Բայց լավ գիտենք հայոց լեզվի բնավորությունը՝ բացառություն չունեցող իր կայուն օրենքով։ Յուրաքանչյուր օտար բառ, որ ունի իրար կից հանդես եկող երկու ծայնավոր, հայոց լեզուն այդ կից ծայնավորներից թույլի «զխիմ խփում» է, դարձնում բաղաձայն, ինչպես՝ Ուիլյամ-Վիլյամ եուրու-եվրո, հրեա-հրյա, Ֆրանսիա-Ֆրանսյա։ Հիւզո-Հիւզոն էլ այդ օրենքի տակ ընկած բառ է։

Օ-ն (տառերի անուանումը՝ օ-վո)

Այստեղ արդեն պարոն Որբերյանը և մյուսները աչքը տեսածը նկարում են՝ առանց ուղեղի մասնակցության։ Նրանց բնավ հարկավոր չէ իմանալ, թե ինչպե՞ս եղավ, որ միևնույն հնչյունի համար հայոց լեզվում ստեղծվեց երկու տառ։ Նկարը տեսե՛լ են, վերջ։ Նկարը (գրահամակարգը) փոխել չի կարելի։ Մինչդեռ միևնույն հնչյունի համար երկու տառ ստեղծելու խնդիրը ունեցել է խորքային դրոպապատճառ։

Հայոց լեզվի ծայնավորները իրարից տարբերվում են արտասանական, հնչական ուժգնությամբ՝ ո, ա, ե, ի, ու, ը, որով և պայմանավորվում է խոսքի մեջ նրանց հնչյունափոխությունը։ Մինչդեռ Թրակացու «Թերակառության» մեջ հունարենի ծայնավորները դասակարգվում են ըստ նրանց արտասանական տևողության՝ բաժանվելով երեք խմբի՝ կարծ, միջին (երկամական) և երկար։ Թրակացու թարգմանիչները հայերենի ծայնավորներն էլ դասակարգեցին հունարենի սկզբունքով՝ ընդունելով երկու երկար՝ ե, աւ (ով), որոնք համարեցին ե և ո ծայնավորների երկար արտասանությունը, երեք կարծ՝ ե, ո, լ (ու) և երեք երկամական՝ ա, ի, ը, որոնք կարող են և՛ երկար, և՛ կարճ արտասանվել՝ նայած տեղին։ Հայոց լեզվի հետ առնչություն չունեցող այս արհեստականությունը մտցնելով գրահամակարգ՝ բառագրության մեջ ստեղծվեց մի անորակելի խառնաշփոթություն ու քաոս։ Մի կողմից, չհասկանա-

րոնց ավ-երը մեր լեզվում հայերեն ավ-երի նմանակմամբ փոխվել են պարզ օ ծայնի՝ Պողոս, Օգոստոս։ Ինչպես երևում է վերոգրյալ օրինակներից, քանի դեռ չկար հունական օ տառը, հայերեն բառերի աւ արհեստական տառակապակցությանը փոխարինում էր մետրոպոլիտ ո գիրը, որն ապացույց է, թե ո-ն բառերի մեջ պահպանել է իր հնչողությունը, հնչական փոփոխության չի ենթարկվել։ Նույնը չի կարելի ասել ո-ով սկսվող բառերի վերաբերյալ, որովհետև այդ կարգի բառերի մի որոշակի շերտում ո-ն վերափոխվել է վո երկինջում։ Որ ո-ի վո դառնալը հետմանուտ իրողություն է, երևում է թեկուզ նրանից, որ այդ կարգի բառերը բառի երկրորդ բաղադրիչ դառնալու դեպքում կորցնում են վ հնչյունը, ինչպես՝ անողորմ, անորոշ, բախտորոշ, անորակ և այլն։ Թերևս այդ էր պատճառը, որ բառասկզբում հանդես եկող վո-ն չգրեցին երկտառով՝ չհաշված 1922-1940 թթ.։

Հայոց լեզվում կատարված հենց այս փոփոխությունը հաշվի առնելով՝ Աբեդյանը 1913 թ. իր գեկուցման մեջ գրել է. «Մեր այբուբենի նորամուտ օ տառը դուրս ձգել կարելի չէ. այն կարելի է միայն այն ժամանակ անել, երբ բառասկզբի վո հնչյունը հենց այդպես էլ գրվի, ինչպես այժմ գրում ենք օտարագրի անունները» (Աբ., հ. Ը, էջ 352)։ Վերջնականապես մնում նորամուտ օ տառը մնաց հայոց այբուբենում, Աբեդյանի հաշվարկած այն 25 բառերի համար, որոնք իրենց արտասանությամբ տարբերվում են բառասկզբում արտասանվող ո-երից, և այդ կարգի բառերը, բառի երկրորդ բաղադրիչ ընկնելով, կանոնակարգված պահ-

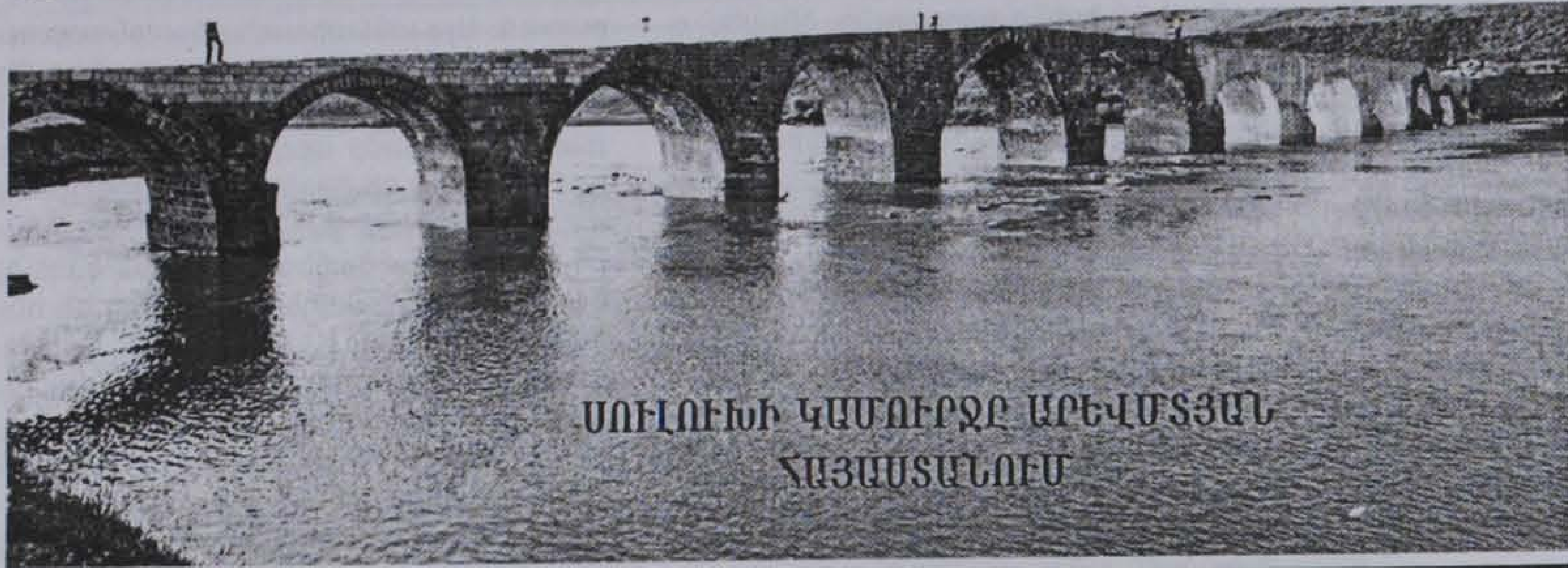
իում։ Էլ չենք խոսում այն ստահակության մասին, թե հոր և հոր չգրելու դեպքում մենք կորցնում ենք մեր բառերից մեկը։ Ի դեպ, կոնկրետ ո-ի հետ կապված՝ մենք գիտենք մի իրական համանուն՝ հոտ, որը մի դեպքում նշանակում է բուրմունք, մի այլ դեպքում՝ ոչխարի խումբ։ Մյուս դեպքերում մի բառի փոփոխված ձևը նույնանում է մի այլ արմատական բառի հետ, ինչպես՝ հայր-հոր և հոր արմատական բառը, որոնք, սակայն, կոնկրետ խոսքի մեջ շփոթություն առաջացնել չեն կարող։

Ե-Է

Ի տարբերություն ո և օ տառերի, որոնք տարբեր ժամանակներում են մուտք գործել հայոց այբուբեն, հետագայում բառասկզբի որոշ բառերում հանդես բերելով հնչական տարբերություններ, ե և է տառերը սկզբնապես եղել են մետրոպոլիտ այբուբենում՝ որոշակի հնչական տարբերությամբ։ Հնչական այդ տարբերությունների առնչությամբ Ղազարոս Աղայանը ժամանակին արձանագրել է, թե «եչ (ե) տառը կատարել է իսկապես մեկ հնչյունի պաշտոն, բայց այդ հնչյունը եղել է նուրբ, միջակ և հաստ։ ...Հայոց աշխարհում չկա ոչ մի գավառ, ուր էական դերանուն ես-ի հնչմունքը շփոթելիս լինին օժանդակ բայ ես-ի հետ։ Դերանունը ամեն տեղ էօտով է, իսկ բայը՝ առանց էօտի։...Այս ան-էօտ եչից մինչև ավելի հաստ է-ն մի քայլից էլ մոտիկ է. ահա թե ինչու նրա տեղ կարող էին գրել և եչ» (Ղ.Աղայան, հ. 3, էջ 458-469)։

Սակայն ե-է-ի այդ տարբերությունը այնքան թույլ է եղել նրանց հնչական մերձավորության համեմատությամբ, որ միշտ էլ շփոթության դուռ է բացել բառի բոլոր դիրքերում։ 9-րդ դարից մեզ հասած Լազարյան ավետարանում ե և է տառերի գրությունը ցուցադրում է այդ շփոթությունը։ Բառասկզբում հանդիպում ենք երիսաց, եղիցին, եհաս, եգիտ, եին, նաև է, էր։ Բառավերջում՝ ասէ, գտանէ, անցցէ, բայց նաև՝ եթե, թե։ Բառամիջում ևս նույն պատկերն է՝ կացեք, արածեք, ելեք, բայց նաև՝ կարացեք, ամենեքին, կարեն։ Բառամիջում միևնույն բառը հաճախ գրվում էր տարբեր ձևերով, ինչպես՝ գեթ-գէթ, եթե-եթէ, ալեկոծ-ալեկոծ, որդեգիր-որդեգիր, աղավնեվաճառ-աղավնեվաճառ։

Այս խառնագրությանը նպաստեց հունաբան քերականների մտցրած օրենքը, որով հայերենի ծայնավորները դասակարգվում են հունարենին հարազատ ձևով՝ ըստ արտասանական տևողության, որի համաձայն իբրև ունենք կարծ, միջին և երկար արտասանվող ծայնավորներ։ Երկար արտասանվող ծայնավոր համարեցին նաև է ծայնավորը։ Եվ որպեսզի երկար արտասանվող վանկերով ևս հարստացնեն հայոց լեզուն, տեղի-անտեղի է մտցրին պատահած

ՍՈՒՐԵՆԻ ԿԱՍՏԱՆԻՆԻ ԱՐԵՎԵՏՅԱՆ
ՆԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Քիչ աղ, քիչ ինֆարկտ

Կալիֆոռնիայի համալսարանի գիտնականների կատարած հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ եթե ԱՄՆ-ում աղի օգտագործման միջին օրական ծավալը կրճատվի ընդամենը 3 գրամով, ապա հնարավոր կլինի կանխել մինչև 66 հազար ինսուլտ, 90 հազար ինֆարկտ և 92 հազար մահեր՝ առողջապահության ծախսերից խնայելով տարեկան 24 մլրդ դոլար: Ներկայումս ԱՄՆ-ում տղամարդիկ օրական, միջին հաշվով, օգտագործում են 10,4, իսկ կանայք՝ 7,3 գ աղ, ընդ որում՝ այդ ցուցանիշը գնալով մեծանում է: Մինչդեռ, եթե աղի ամենօրյա օգտագործման չափը կրճատվի նույնիսկ 1 գրամով, ապա երկրի մասշտաբով դա կօգնի կանխել 11 հազարից մինչև 23 հազար ինսուլտ, 18-35 հազար ինֆարկտ և 15-32 հազար վաղաժամ մահվան դեպքեր:

Բժիշկ Քրիստեն Բաբինս-Ղոմինգոն կարծում է, որ անհրաժեշտ է ՁԼՄ-ների միջոցով միջոցառումներ ձեռնարկել աղի օգտագործումը նվազեցնելու ուղղությամբ: Նրա հաշվարկներով՝ յուրաքանչյուր ամերիկացու կողմից օրական 3 գրամով ավելի քիչ աղ օգտագործելը նույնքան կբարելավի ազգի առողջական վիճակը, որքան եթե ծխողների 50%-ը մեկընդմիջտ հրաժարվի կործանարար այդ սովորույթից: Աղի չարաշահումը հանգեցնում է գիրացման, սրտանոթային հիվանդությունների, արյան բարձր ճնշման և այլ հիվանդությունների:

Ամերիկյան կառավարությունն արդեն ձեռնամուխ է եղել համապատասխան ծրագրի մշակմանը: Բժիշկները համոզված են, որ սննդի մեջ աղի օգտագործման կրճատման ազգային ծրագիրը խիստ դրական ազդեցություն կունենա երեխաների առողջության վրա և կկրճատի ստամոքսի կամ երկկամների քաղցկեղի, սրտային անբավարարության և օստեոպորոզի դեպքերը:

Բջջային հեռախոսի վրա մանրէներն ավելի շատ են, քան կոշիկի ներքանի տակ

Մանչեստրի համալսարանի մանրէաբանները պարզել են, որ բջջային հեռախոսի իրանի վրա 5 անգամ ավելի շատ մանրէներ կան, քան զուգարանակոնքի նստատեղի վրա կամ կոշիկի ներքանի տակ: Այդ մանրէների թվում է նույնիսկ ոսկեգույն ստաֆիլոկոկը, որ կրում է աշխարհի բնակչության 20 տոկոսը: Ոմանք դրանից չեն վախենում, բայց թույլ ինու-նիտետ ունեցողներին այդ մանրէն սպառնում է տարբեր բաներով՝ մաշկային թեթև հիվանդությունից մինչև մենինգիտ: Լոնդոնի «Սան» թերթը նշում է, որ գիտնականները բջջային հեռախոսի վրա մանրէների այդ առատությունը բացատրում են նրանով, որ հեռախոսի իրանի վրա ցայտում են բջի մասնիկներ, որոնք պարունակում են բերանի խոռոչում գտնվող մանրէների բոլոր տեսակները: Բացի դրանից, հեռախոսի վրա միկրոօրգանիզմներ են հայտնվում մարդկանց կեղտոտ ձեռքերից:

Եվս մեկ հանգամանք է հեռախոսը տաք տեղում պահելը: Խոսելիս և լիցքավորելիս այն ավելի շատ է տաքանում: Իսկ ջերմությունից մանրէները էլ ավելի լավ են բազմանում: Գիտնականները խորհուրդ են տալիս այս ամենը կանխելու համար օրական երկու անգամ հեռախոսը մաքրել սպիրտային հատուկ անձեռոցիկներով, որոնցով մաքրում են մնացյալ կազմաօրգանքային:

Սակայն վտանգավոր են ոչ միայն բջջային հեռախոսները, այլև ձեռքերի չորացման սարքերը, կանաչի պայուսակները, կոսմետիկան և ցնցուղը: Գիտնականները խորհուրդ են տալիս ձեռքերը սրբել թղթե անձեռոցիկներով, պայուսակները չդնել հատակին և խոհանոցի սեղանի վրա, լոգարանում չպահել դեկորատիվ կոսմետիկա և 6 ամիսը մեկ փոխել ցնցուղը: Ցնցուղի փողորակի մեջ 100 անգամ ավելի շատ մանրէ կա, քան խոհանոցի ծորակի մեջ: Ուստի լողանալուց առաջ պետք է ջուրը հոսեցնել գոնե կես րոպե:

Մանրէների բազմացման առավել նպաստավոր վայրերից մեկն էլ ավտոմեքենան է. վարորդների ընդամենը 2 տոկոսն է դրա ներսը մաքրում ամեն շաբաթ:

Պլանշետային համակարգիչներ

Orange-ը սկսեց iPad սենսորային էկրանով պլանշետների վաճառքն իր խանութներում՝ այսպիսով դառնալով հեռահաղորդակցության առաջին ընկերությունը Հայաստանում, որն առաջարկում է պլանշետային համակարգիչներ: Apple ընկերության այս կախարդական հեղափոխական սարքը թույլ է տալիս ամենուր օգտվել Ինտերնետից, կարդալ և ուղարկել նամակներ, դիտել լուսանկարներ, ֆիլմեր, երաժշտություն լսել, խաղալ, կարդալ էլեկտրոնային գրքեր և դեռ շատ ավելին:

iPad-ը ներառում է բազմաթիվ նորարարական ծրագրային հավելվածներ (application), որոնք հատուկ ստեղծվել են iPad-ի համար: iPad-ով կարելի է օգտագործել նաև App Store-ի ավելի քան 140.000 հավելվածներ: Սողելներն առաջարկվում են 290.000-ից 470.000 դրամով:

iPad կարելի է ձեռք բերել Orange-ի «Ինտերնետ Զինային» սակագնային պլաններից յուրաքանչյուրի հետ բաժանորդագրությամբ՝ iPad-ի համար նախատեսված micro-SIM քարտով կամ առանց բաժանորդագրության:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը հայտարարում է մրցույթ Կերպարվեստի բաժնի, ժողովրդական երաժշտության բաժնի և Սփյուռքահայ արվեստի բաժնի վարիչների թափուր տեղերի համար:

Անհրաժեշտ փաստաթղթերը՝ հայտարարության օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում, պետք է ներկայացնել հետևյալ հասցեով՝ Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24գ, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ, հեռ. 58-18-51:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ

□ ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքը հայտարարում է Թորոս Թորամանյանի անվան մրցանակաբաշխություն: Մրցանակը շնորհվում է վերջին 4 տարվա ընթացքում հրատարակված գիտական հիմնարար աշխատությունների համար, որոնք վերաբերում են հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրությանը և նպաստում հայագիտության զարգացմանը: Մրցանակաբաշխությանը կարող են մասնակցել ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այնպես էլ արտերկրի գիտնականները: Առաջարկված աշխատությունները՝ համապատասխան հիմնավորմամբ, սույն հայտարարության հրապարակումից երկու ամսվա ընթացքում ներկայացվում են ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք, հետևյալ հասցեով՝ 0019 Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24, հեռ. 527722:

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք

ԷԼԵՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան (ՀՀ ԳԱԱ), Համաշխարհային հայկական կոնգրեսը (ՀՀԿ) և Ռուսաստանի հայերի միությունը (ՌՀՄ) 2010 թ. հայտարարում են «Լավագույն գիտական աշխատանք» մրցույթ երիտասարդ գիտնականների (մինչև 35 տարեկան) համար: Սահմանված են 14 մրցանակներ:

- ֆիզիկա
- մաթեմատիկա և մեխանիկա
- ինֆորմատիկա
- տեխնիկական գիտություններ
- քիմիա
- կենսաբանություն
- պատմություն
- սոցիոլոգիա
- քաղաքագիտություն և իրավագիտություն
- երկրաբանություն
- արվեստ, լեզու և գրականություն
- արևելագիտություն
- տնտեսագիտություն
- հայագիտություն և ազգագրություն

Մրցանակակիրները կպարգևատրվեն մինչև 700 000 (յոթ հարյուր հազար) դրամ դրամական պարգևներով և կարժանանան ՀՀ ԳԱԱ, ՀՀԿ և ՌՀՄ պատվավոր դիպլոմների: Մրցույթին կարող են ներկայացվել միայն 2008-2009թթ. հրատարակված գիտական հոդվածների շարքը և մենագրությունները, կամ արտոնագրված աշխատանքները:

Ներկայացվող փաստաթղթերի փաթեթը պետք է ներառի այն կազմակերպության գիտական խորհրդի որոշումը, որտեղ աշխատում է հայտատու: Փաստաթղթերը կարող են ներկայացվել նաև տվյալ բնագավառում գործող որևէ այլ կազմակերպության գիտական խորհրդի միջոցով: Մրցույթի արդյունքները կհայտարարվեն 2011թ. ապրիլ ամսին:

«Լավագույն գիտական աշխատանք»-ի համար Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի (ՀՀ ԳԱԱ), Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի (ՀՀԿ) և Ռուսաստանի հայերի միության (ՌՀՄ) կողմից 2010թ. հայտարարված մրցույթին ներկայացվող փաստաթղթերի ցանկը.

1. հայցողի դիմում-հայտը,
2. գիտական խորհրդի որոշումը
3. անձնագրի պատճենը,
4. կենսագրական տվյալները (resume/CV),
5. վերջին հինգ տարում հրատարակված աշխատանքների ցանկը,

6. երաշխավորագրեր՝ տրված 3 մասնագետների կողմից (նախընտրելի է, որ նրանցից մեկը լինի արտասահմանից): Երաշխավորագրերը ներկայացնել մասնագետի ստորագրությամբ,

7. մրցանակի ներկայացվող աշխատանքը:

Վերոնշյալ 4, 5, 6 և 7 կետերում նշված փաստաթղթերը ներկայացնել վավերացված իրավասու անձի/մարմնի կողմից երեքական օրինակով առաջինը բնօրինակ, իսկ մնացածները պատճենահանված:

Եթե ներկայացվող աշխատանքը կատարված է համահեղինակությամբ, դիմում-հայտին անհրաժեշտ է կցել տեղեկանք, որն արտացոլի համահեղինակների մասնակցության չափը և ստորագրված լինի համահեղինակների կողմից:

Փաստաթղթերի ներկայացման ժամկետը՝ 2010 թ. նոյեմբերի 15-ից մինչև հունվարի 15-ը 2011թ.:

Հարցերի պարզաբանման համար դիմել ՀՀ ԳԱԱ «Գիտության զարգացման հիմնադրամ»:

Երևան, 0019, Բաղրամյան պողոտա, 24, հեռ.՝ 52-75-30, 52-70-31

Մրցութային հանձնաժողով

Ներկայացման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի ձևերը կարելի է ստանալ ՀՀ ԳԱԱ «Գիտության զարգացման հիմնադրամի» գրասենյակից կամ Հիմնադրամի կայքի միջոցով <http://sdfund.sci.am>.

Փաստաթղթերի ներկայացման ժամկետը նոյեմբերի 15-ից մինչև հունվարի 15-ը 2011թ.:

Հասցեն: 0019, Մարշալ Բաղրամյանի պող. 24, Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն:

Հեռ.՝ +(37410) 527530, +(37410) 527031:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲԵԼԻՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24թ, հեռ. 56-80-14: Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:

Ստորագրված է փապագրության 23.11.2010 թ.:

"ГИТУТОН" ("Найка") газета НАН РА